

ΕΠΙΣΤΗΜΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ Ε'.
ΑΡΙΘ. 55

Εν Πειραιεὶ Ἀπρίλιος
1889

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Δ. Κ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΩΝ Γ. Π. ΚΡΕΜΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΙΚΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ Α. ΠΟΛΥΖΩΙΔΟΥ.

α'.) Ἐπιστήμων, φιλόσοφος, φιλοσοφία, ἴστωρ, ἱστορία, ἐπιστητόν, νοητόν. Ὅτι ὁ ἐπιστήμων καὶ ὁ φιλόσοφος ἐν ταῖς καθόλου θεωρητικαῖς ἐπιστήμαις καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ, τοῦτο ὁ ἴστωρ ἐν ταῖς ἐμπειρικαῖς λεγομέναις ἐπιστήμαις καὶ τῇ ἱστορίᾳ. Ἐκεῖ ζητεῖται πᾶν τὸ ἐπιστητόν καὶ νοητόν ἐν τῇ φύσει πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὰς αἰτίας αὐτοῦ, ἐνταῦθα μόνον τὸ ἐπιστητόν ἐν τῇ κινήσει καὶ ἀναπτύξει πρὸς τὸν χρόνον καὶ τόπον.

Ἐπειδὴ δ' ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ διὰ τῆς ἐμπειρίας γινώσκειται τὸ ἐν τῇ φύσει ἐπιστητόν, ἐνθεν μὲν διότι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου πεπερασμένος ὢν δὲν δύναται ἡμῶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ νάντιληφθῆ τῷ σύμπαντος, ἀλλ' οὐδὲ τῶν μερῶν αὐτοῦ πάντοτε ἀκριβῶς καὶ ἀλανθάστως· ἐνθεν δ' ὅτι μὴ εὐρισκομένων πάντοτε τῶν αἰτίων, ἀλλὰ οὐχὶ σπανίως ἐκλαμβάνονται ἀντ' ἄλλων, — αὐτόδηλον ὅτι οὔτε αἱ φιλοσοφικαὶ οὔτε αἱ ἱστορικαὶ ἀντιλήψεις εἶνε πάντοτε ἐξ ἀντικειμένου ἀληθεῖς. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἱστορία, — καθ' ὅσον μάλιστα ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τοῦ ποικίλου καὶ πολλαπλοῦ παρελθόντος ἀναμνήσεως ἐστ' ὅτε σφαλερᾶς οὔσης, — κατὰ τὴν ζήτησιν τῆς ἐξ ἀντικειμένου ἀληθείας λαμβάνει παντοίας τροπὰς καὶ πολλὰς σημασίας. Ἐν τῇ ἐλληνικῇ δὲ γλώσσῃ

τῇ φιλοσοφικῶς ἀναπτυχθεῖσῃ παρίσταται σαφέστερον ἢ ἐννοια αὕτη τῆς ἱστορίας ἐν τῇ γενέσει, ἀναπτύξει καὶ τῇ ὅσον ἐνεστὶ τελειότητι αὐτῆς. Καὶ δὴ, μὴ λαμβανόμενου πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ παιδιώδους ὀρισμοῦ τοῦ ἐν Κρατύλῳ¹ τοῦ Πλάτωνος, ἡ λέξις «ἱστορία» ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ πλὴν ἄλλων σημαίνει πρῶτον μὲν τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τὴν ἐξ αὐτοψίας καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς γνῶσιν², δεύτερον δὲ εἶδησιν καὶ μάθησιν ἐξ αὐτηκοίας³ καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς γνῶσιν· τρίτον δὲ τὴν ἔρευναν, ἐξέτασιν, πίστιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς εἶδησιν καὶ ἀγγελίαν περὶ τοῦ ζητουμένου πράγματος ἢ συμβάντος⁴ καὶ τέταρτον τὴν ἐκθεσιν, διήγησιν, ἀφήγησιν, παράστασιν καὶ οἰονεὶ ἀπεικόνισιν τῶν κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους ἐγνωσμένων πραγμάτων καὶ συμβάντων⁵. Ἐκ τῆς τελευταίας δὲ

1) «Ἐπειτα ἡ ἱστορία αὐτό που σημαίνει, ὅτι ἴσθησι τὸν ῥοῦν» Πλάτ. Κρατύλ. 42 (437 B.).

2) «Βουληθεῖς δὲ πρὸ τοῦ πολιτεία προσελθεῖν ἅμα μὲν πλανηθῆναι καθ' ἱστορίαν τῆς Ἀσίας καὶ γενέσθαι θεατῆς ἡθῶν καὶ βίου καὶ δυνάμεως τῆς περὶ ἐκάστην ἐπαρχίαν» Πλουτ. Κἀτ. 12. — «ἱστορία ἡ θέα· οὐ γὰρ τι που παραπλήσιον ἢ μυστηρίων ἱστορίαν ἢ τὴν Περσεφόνην ἐθελήσει ἀρπάσαι αὐτήν· Σουῖδ ἐν λ.)

3) «... σὲ δὲ ὁ Πρωτεσίλεως ἱστορίας τε δι' ἐμοῦ ἐμπλήσει καὶ ἡδῖω ἀποφανεῖ καὶ σοφώτερον. Τὸ γὰρ πολλὰ γινώσκειν πολλοῦ ἄξιον» (Φιλοστρ. ἠρωϊκὸς 286 (665)).

4) «Εἰρομένου δὲ μευ τοὺς ἱρέας, εἰ μάτατον λόγον λέγουσιν οἱ Ἕλληγες τὰ περὶ Ἰλιον γενέσθαι ἢ οὐ, ἔφασαν πρὸς ταῦτα τάδε, ἱστορήσι φάμενοι εἶδέναι παρ' αὐτοῦ Μενέλεω» (Ἡρόδ. Β', 118) — «Μέχρι μὲν τούτου ὄψις τε ἐμῆ καὶ γνώμη καὶ ἱστορία ταῦτα λέγουσά ἐστι, τὸ δὲ ἀπὸ τούδε Αἰγυπτίους ἔρχομαι λόγους ἐρέων, κατὰ ἤκουον· προσέσται δὲ αὐτοῖσι τι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος» (Αὐτ. Β'. 99).

5) «Ἡ τῶν πράξεων καὶ τῶν βίων ἡλικιωτικὴ ἱστορία» (Πλουτ. Περικλ. 13) — «Πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν» (Λουκιανῶ ἐπιγραφῆ τοῦ

ταύτης σημασίας (ἀπεικονίσεως) προϋκνυσε πάντως ἡ παρὰ Βυζαντινοὺς χρῆσις τῆς λέξεως «ἱστορία» ἀντὶ ζωγραφίας καὶ ζωγραφήματος ἢ τοῦ εἰκόνοσιν χρωμασίου γεγραμμένης καὶ ἐν γένει ἀντὶ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης.

Κατὰ τὰ εἰρημένα καὶ ὁ δριμύτος τῆς ἱστορίας δύναται νὰ εἴνε οὗτος: «Ἱστορία εἴνε ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκθεσις τῶν ἐγνωσμένων πραγμάτων καὶ συμβάντων».

β.) Ἱστορίον, κριτήριον κριτικῆ, τεκμήριον, ἱστορήμα, διήγημα, παριστορία, μυθιστορία, μυθολόγημα, μυθοποίημα. Ἴνα βεβαιωθῆ δὲ πᾶσα περὶ παντός πράγματι ἀληθῆς ἱστορικῆ γνώσις ἀπαιτοῦνται ἱστορικὰ ἀυθεντικὰ ἀναμφισβήτητοι ἀποδείξεις. Ἐπὶ τοῦ συνόλου δὲ πάντων τούτων τῶν εἰς ἀπόδειξιν ἀληθείας ἱστορικῆς χρησίμων ὄντων δυναμῆτα ὡς ὄρον νὰ μεταχειρίζομεθα τὴν σαφεστάτην λέξιν «ἱστορίον»¹, ἧς ποιεῖται χρῆσιν ὁ πατὴρ τῆς ἐλληνικῆς ἱατρικῆς ἐπὶ ἱατρικῶν πραγμάτων ἧτις οὐδὲν ἥττον δύναται νὰ εὐαρμωστῆ καὶ ἱστορικός· ἐπὶ δὲ τῆς ἐρεύνης τῶν πηγῶν καὶ τῆς ἀληθείας τῶν πραγμάτων τὸ «κριτήριον» καὶ τὴν «κριτικὴν» ἐπὶ δὲ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τοῦτο συντεινόντων τὸ «τεκμήριον»². ἐπὶ δὲ τοῦ συνόλου τῶν ἀπλῶς ἢ ἄνευ ἱστορίου, κριτηρίου, κριτικῆς καὶ τεκμηρίων ἱστορημένων τὴν λέξιν «ἱστορήμα»³. ἐπὶ δὲ τῶν ἱστορικῶς μὲν ἐκτεθειμένων πραγμάτων, τῆς δ' ἀληθείας αὐτῶν παραβεβλαμμένης τὸ «διήγημα»⁴. ἐπὶ δὲ τῶν σκοπίμως καθ' ὁλοκληρίαν διεστραμμένων ἱστορικῶν συμβάντων τὴν «παριστορίαν»⁵. ἐπὶ δὲ πραγμάτων ἱστορικῶν ἀναμειγμένων μύθοις τὴν «μυθιστορίαν»⁶. ἐπὶ δὲ μυθικῶν μετὰ τινος ἀληθείας τὸ «μυθολόγημα»⁷. καὶ ἐπὶ ὅλων ψευδῶν τὸ «μυθοποίημα»⁸ καὶ

περὶ ἱστοριογραφίας ἐξαισίου συγγραμματος αὐτοῦ) — «Φέρε πρώτα εἰπωμεν ἄτινα φευκτίον τῶ ἱστορίαν συγγράσσοντι» (Αὐτὸθ 6) — «Ἄ δ' ἐν ἱστορίᾳ διαμαρτάνουσι» (Αὐτὸθ 7). Πρβλ. αὐτὸθ 8, 9, 10, 13, 14, κτλ. «Ἐὐνομιανού εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Φιλοστοργίου:

«Ἱστορίαν ἐτέλεσσα Θεοῦ χάριτεσι σοφῆσι πράγματ' ἀληθείης ποικίλ' ὑψηλάμενος».

(Anthol. gr. Lips. 1866, τομ. 2, σελ. 105).

1) «Ἱστορίον ἢ κήρυξις τῶν λογίων, οἷον ἐπὶ μὲν τῆς κούρης...» (Ἱστορ. 1, 239, 32).

2) «Τεκμήριον τῆς περὶ τὸν οἶκον εὐπορίας ἐν μὲν ἡγεῖται τὴν ἐπιώλυτον ἀρχὴν... ἕτερον δὲ τὸν ὀστρακισμὸν... τρίτον δὲ... ὅτι νίκης ἀναθήματα... καταλείπειν» (Πλουτ. Ἀριστ. 1, 4).

3) «Ταῦτα δὲ εἰσὶν ἐν τοῖς ἀπ' ἀρετῆς ἔργοις, ἃ καὶ ζῆλόν τινα... εἰς μίμησιν ἐμποεῖ τοῖς ἱστορήμασιν» (Πλουτ. Περικλ. 1, 1).

4) «Ὡς περὶ γὰρ ζῶντων ὄψεων ἀφαιρεθειῶν ἀχρειοῦται τὸ ὄλον, οὕτως ἐξ ἱστορίας ἀνακρεθείσης τῆς ἀληθείας, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς ἀνωφελέως γίνεσθαι διήγημα» (Πλούτ. 1, 14, 6).

5) Φώτιος.

6) «Libros mythistoriis replevit talia scribendo» (Ael. Spart. Maer. 1).

7) «Ἄλλ' εἰπέ πρὸς Διός, ὦ Σώκρατες· σὺ τοῦτο τὸ μυθολόγημα πεθεῖαι ἀληθῆς εἶναι;» (Πλάτ. Φαιδρ. 229 c) — «Ἢ δὲ Ἐκάλῃ καὶ τὸ μυθολόγημα τοῦ ξενισμοῦ καὶ τῆς ὑποδοχῆς εἶσθε μὴ πάσης ἀμοιβῆν ἀληθείας» (Πλουτ. Θησ. 14).

8) «Τοῦτο δὲ παντὶ δῆλον ὅτι μυθοποίημα καὶ πλάσμα πρὸς ἡδονήν ἢ ἐκπλήξιν ἀκροατοῦ γέγονε» (Πλουτ. Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν 2).

οὔτω καθεζῆς περὶ ὧν παντῶν μετὰ καὶ ἄλλων μακρὰ ἐκδοθήσεται πραγματεία μετὰ τὸ πέρας τοῦ παρόντος συγγραμματος. Διότι εἴνε ἀνάγκη ὅπως ἀντὶ τῶν ἀτόπων οὐχὶ σπανίως ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν διὰ κακοζήλων μεταφρασμάτων παρεισαγομένων ἀνακλύψωσιν ὄροι τῆς πατρίου γλώσσης· πλασθῶσι δὲ νέοι μόνον τότε, ὅταν ἐξκντληθῆ ὁ θησαυρὸς τῆς ἀρχαίας.

γ.) Ἡ ἱστορία τοῦ σύμπαντος πολλαπλῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τε ἱστορικὴ γνώσις καὶ ἐκθεσις ἀναγεται εἰς πᾶν τὸ ἐπιστητὸν ὡς μεταβλητὸν θεωρούμενον, δύναται, ὡς εἰκόσ, νὰ ὑπάρξῃ οὐ μόνον ἱστορία τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ παρελθόντος ὡς μεταβλητοῦ, ἀλλὰ καὶ ἱστορία τοῦ σύμπαντος ὡς μεταβλητοῦ θεωρουμένου. Πάντ' ἄρα, ὡς δῆλον, τὰ τοῦ σύμπαντος, οἷον ζῶα, φυτὰ, οὐρανός, γῆ, θάλασσα, ἄψυχα τε καὶ ἐμψυχα ὄντα ἔχουσι τὴν αὐτῶν ἱστορίαν. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἱστορία τῶν ζῶων, — οἷαν ὁ μέγας Ἀριστοτέλης συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν ζῶων καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι πολλοὶ παλαιότεροι καὶ νεώτεροι ζωολογικὰ συγγραμματα ἀξιολογώτατα συγγράψαντες, — καὶ τῶν φυτῶν, — οἷαν ὁ πολὺς Θεόφραστος καὶ ἄλλοι, — ζῶων τε καὶ φυτῶν, — οἷον τὸ κάλλιστον τοῦ Βίκτωρος Ἐνίου! — καὶ πρὸς τούτοις τῆς γῆς, τῆς θαλάσσης, τῶν ἀστέρων, τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀγγέλων, τῶν ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν πνευμάτων, τῶν θρησκευμάτων ἐν γένει, καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου, οἷον τὸ λαμπρὸν σύγγραμμα τοῦ Ῥοσκοφρίου². Ἡ ἱστορία ἄρα τοῦ σύμπαντος ὡς πολλαπλῆ εἴνε πολλαπλῆ.

ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑ ΑΥΤΩΝ.

Ἐκ τοῦ περισπουδάστου τούτου κεφαλαίου τῶν «Προλεγομένων» ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς:

Ἐπισκοπῶν δὲ τις τὸν βίον τῶν ἐθνῶν ἐν τε τῇ ἀρχαίᾳ, μέσῃ καὶ νέᾳ ἱστορίᾳ ἀνευρίσκει ὅτι ἐν γένει ὁ μὲν μεσαιῶν ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν μυθιστορικὸν βίον τῶν παλαιῶν ἐθνῶν, διότι, ὅπως ἐν ἐκείνῳ ἐκράτει τὸ θρησκευτικὸν καὶ ὁ ἥρωισμός, οὕτως ἐν τούτῳ τὸ θρησκευτικὸν ἢ μᾶλλον τὸ δεισιδαιμονικὸν καὶ ὁ ἱποτισμός· ἡ δὲ νέα ἱστορία πρὸς ἐκεῖνο τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνων βίου μέρος, ἐν ᾧ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς σοφίας καὶ ὑπερσοφίας τῆς γνώσεως ἐξίτηλον ὁσημέραι καθίσταται τὸ κυριώτατον τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου γνώρισμα, τὸ αἴσθημα, ἐφ' οὗ ἐδράζεται ἡ θρησκευτικὴ πίστις καὶ ἡ ἠθικὴ εὐδαιμονία, ὧν ἄνευ εὐρεῖα ἢ εἰς τὴν κοινωνικὴν παρακμὴν ἄγουσα. Τὸ ἀσύνηθες, τὸ ἐκπληκτικόν, τὸ ὑψηλόν, τὸ εὐγενές τῶν ἀκραίων ἀισθημάτων μάτην ἐπιζητεῖ τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νέων χρόνων. Ἐν ᾧ ἐν ταύτῃ ἡ ἐγγύτης τοῦ χρόνου ἐξασθενεῖ πᾶσαν ποιητικὴν ἀπάτην, τὰ δ' ἀντικείμενα αὐτῆς παρίστανται ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ γυμνῇ αὐτῶν πραγμα-

νῶν ἢ ἐκπλήξιν ἀκροατοῦ γέγονε» (Πλουτ. Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν 2).

1) Kulturpflanzen und Haustiere etc. Historisch — linguistische SKizzen. Berlin, 1887.

2) Geschichte des Teufels, Leipzig, 1869, τομ. 1—2.

ματικότητι καὶ οὐδαμῶς πλέον ἢ φαντασία ἐπιχειρεῖ ἐπ' αὐτῶν χάριν, ἢ σπουδῇ πρὸς τὴν πνευματικὴν τελειότητα λεπτύνει μὲν τὴν διανοίαν, ἧς τὰ πολιτικά, ἐπιστημονικά καὶ μηχανικά ἔργα τῆς εὐσετοῦς χάριν ἐκπλήττουσι τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' ἐκρίζοι ὁσημέραι τὸ ἀπλόον, τὸ φυσικόν, τὸ εἰλικρινές, τὸ ἐν τῇ φύσει τερπνόν, τὸ ἐν τῇ χαρᾷ ἠδονικόν καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ ἀληθινὸν συμπαιθεῖ. Συμπροχεται μὲν μυριακὰς κακίας ἢ διάνοια καὶ ὄντως τῇ ἐπιστήμῃ ἀναδείκνυται ὁ ἀνθρώπος οἷονεὶ δημιουργὸς δεινός καὶ σήμερον εἴπερ ποτὲ δύναται νὰ προσαρμοσθῆ αὐτῷ τό:

«Πολλὰ τὰ δεινὰ, κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει» καὶ ὅτι

«... ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἐρχεται τὸ μέλλον...»¹

ἀλλὰ μεγάλως συμπροχαιμένη τῇ διανοίᾳ ἢ ἀνθρωπότητι ἐλάχιστον συμπαιδαγωγεῖται τῇ ἀρετῇ ἐξ ἧς ἡ εὐδαιμονία, ἡ μακαριότης, ἡ ἀληθῆς ἠθικὴ ἠδονικὴ ἀπόλαυσις τοῦ παρόντος καὶ ἡ γλυκεῖα ἐλπίς τοῦ μέλλοντος. Ἐντεῦθεν ἡ ἐκλυσίς τῶν ἠθῶν, ἡ δυστυχία ἐν τῇ εὐτυχίᾳ ἢ ἐν τῇ ἡμερότητι τῆς διανοίας ἀγριότης τῆς ψυχῆς, ἡ ἀτέλεια ἐν τῇ τελειότητι, ἡ παρακμὴ ἐν τῇ ἀκμῇ. Ὁ ἀτελέστερος τὴν διανοίαν μεσαιῶν ἔσχε μεγάλως χαρακτηρῆς: ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἱστορίᾳ οἱ μεγάλοι χαρακτηρῆς σὺν τῷ χρόνῳ ἐξαφανίζονται ἐν τῷ μεγαλείῳ τῶν κοινωνιῶν οἱ μικροὶ λαοὶ παρορῶνται ἢ περιπίπτουσι εἰς λήθην ἐνώπιον τῶν μεγάλων καὶ κραταιῶν. Ἡ νέα ἱστορία δὲν ἐνδιατρίβει μὲν ὡς ἄλλοτε ἐν τῇ ἐρεύνη τῶν γενεαλογιῶν καὶ ἐν ταῖς κυβερνήσεσι τῶν ἡγεμόνων, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἢ τῶν ἡγεμονικῶν αὐτῶν πολιτικῆ ὀρίζει συνήθως τὰς σχέσεις ἐν τε εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ τῶν διαφόρων πολιτειῶν. Αἱ δὲ δυνάμεις τῶν κρατῶν στηρίζονται ἐπὶ συστήματος πολιτικῆς, ὅπερ λελογιμένως καὶ μετ' εὐσυνείας στερεοῦται. Καὶ παρ' αὐταῖς δὲ ταῖς δημοκρατικαῖς ματαιαῖς ζητεῖ τις τοὺς μεγάλους χαρακτηρῆς τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τοὺς φαντασιώδεις τοῦ μεσαιῶνος· καὶ δῆλον διότι ἐν τοῖς νέοις χρόνοις σμικρύνεται, ὡς εἴρηται τὸ ἄτομον καὶ ὑψοῦται τὸ ὄλον ἐκάστης κοινωνίας οὐχὶ πρόσωπα, ἀλλὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατορθώματα λαῶν διατρέπουσι θαυμασίως. Ὁ ἡγεμὼν, ὁ πολιτικός, ὁ λαὸς παντὸς ἔθνους, ὅσα προβαίνει ἢ νέα ἱστορία, δὲν ἀρκεῖται μόνον τῷ ἐξευρίσκειν τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, ἀλλὰ μελετᾷ τὸ παρελθόν, ἐξετάζει τὸ παρὸν καὶ συνδυάζει αὐτὰ πρὸς τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν βίον τῶν περὶ λαῶν παντοῖα μηχανώμενος ὅπως διαφυλάξῃ τὰ παρόντα, ἐξασφαλίσῃ τὴν πρόδον καὶ παρασκευάσῃ τὸν μέλλοντα τοῦ ἔθνους βίον. Ἐπειδὴ δὲ θεμέλιον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τίθεται ἐν τῇ νέᾳ ἱστορίᾳ οὐχὶ τὸ ἄτομον, ἀλλὰ τὸ ἔθνος, ἐντεῦθεν καὶ ἔθνη ἐπισπῶνται μὲν τὴν προσοχὴν τοῦ πεπαιδευμένου ἀνθρώπου, κινουσι δὲ τὸν κάλαμον τοῦ ἐμπείρου ἱστορικοῦ, ὅστις ἐκ τοῦ παρελθόντος σπουδάζει νὰ ἐξηγήσῃ τὸ παρὸν μάντις γινόμενος ἀσφαλῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τῶν μελλόντων βροτοῖς ἀναγρῶν οὕτω τὰ

1) Σοφοκλ. Ἀντιγ. 332—333, 360—361.

«Τύχη γὰρ ὀρθοῖ καὶ τύχη καταρρέπει τὸν εὐτυχοῦντα τὸν τε δυστυχοῦντα ἀεὶ καὶ μάντις οὐδεὶς τῶν ἐφεστώτων βροτοῖς»¹.

οὐχὶ ἐκ τῶν ἀτόμων κρίνων περὶ τοῦ μέλλοντος, ἀλλ' ἐκ τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας· διότι ἤρως σήμερον, Ἡρακλεῖς, Θησεῖς, Ἀχιλλεῖς κτλ. οὕτε ζητεῖ οὕτε ζητῶν δύναται νὰ εὕρῃ ὡς σωτήρας τοῦ ἔθνους, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἔθνος. Ἡ χαρῖσσα φαντασία ἢ ἐκ Θεῆας προνοίας καρδοκοῦσα τὴν σωτηρίαν, ὡς περ ἐν τῷ μεσαιῶνι, δὲν παίξει πλέον σήμερον· τὸ πᾶν εἴνε σκληροτάτη ἐπίγειος πραγματικότης· τὰ ἔθνη σήμερον ἀντιθέτως πρὸς τὸν μεσαιῶνα, δύναται τις εἰπεῖν, πρὸς ἄλληλα οὕτε θρησκείαν οὕτε καρδίαν ἔχουσι, ἀλλὰ πᾶσαν πολιτικὴν ἐπίνοιαν συμπερόντων συγκρουόμενων, ἐν οἷς ἕτερον ἐτέρου τὸν ὑποσκελισμὸν ἐπιτεχνᾶται. Τοῦτο εἴνε τὸ πολιτικὸν δόγμα παρὰ τοῖς ὀρθῶς, ὡς κοινῶς δοξάζεται σήμερον πολιτειομένοις, οἷον τὸ ὑψηλὸν Θεουκιδίδειον «προεπιβουλεύειν αὐτοῖς μᾶλλον ἢ ἀντεπιβουλεύειν»², δῆλα δὲ τοῖς ἐναντίοις ὁ δὲ τὰ μάλιστα ἐν τούτῳ κρατιστεύων μέγας πολιτικός!

Ἐφημερίδες, Ἐφημεριδογράφος ἢ ἡμερογράφος. Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐφημερίδες ἐσήμαινε πρῶτον μὲν βιβλίον τι, ἐν ᾧ κατέγραψεν ὁ ἡμερογράφος τὰς ἡμερησίας πράξεις τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνδρός³, οἷαι ἦσαν αἱ βασιλείαι⁴ ἢ βασιλικαὶ⁵ ἐφημερίδες, ἐν αἷς κατεγράφοντο καὶ αἱ ἰδιαιτάται πράξεις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· δεύτερον δὲ βιβλίον παντὸς ἀνθρώπου ἢ μᾶλλον κατάλογον, ἐν ᾧ κατεγράφοντο εἴτε αἱ καθημέριαι παντοίων τροφημάτων δαπάναι εἴτε ἄλλαι ἐκτακτοὶ⁶, ἐν αἷς καὶ αἱ τῆς πολυτελείας⁷. τρίτον δὲ τὰ ὑπομνήματα ἢ ἀπομνημονεύματα (commentarii), οἷα τὰ τοῦ Καίσαρος⁸, καὶ τέταρτον ἡμερολόγιον. Ἀλλὰ τανῦν ἡ ἐφημερίς ἔχει ἐνωριαν εὐρυτάτην καὶ ποικιλωτάτην. Ἐν ταῖς ἐφημερίσι κα-

1) Σοφ. αὐτὸθ 1158—1160.

2) Θεουκιδ. Α' 33, 3, Πρβλ. στ' 87. «καὶ ἀντεπιβουλεύσαι ποτε ἐκ τοῦ ὁμοίου μεταλάβετε».

3) «Πολλάκις δὲ πικρῶν καὶ ἀλώπεκας ἐθήρευε καὶ θρῆνας, ὡς ἔστι λαθεῖν ἐκ τῶν ἐφημεριδῶν» (Πλουτ. Ἀλιξ. κγ').

4) «Καὶ αἱ βασιλείαι ἐφημερίδες ὡς ἔχουσι· πίνειν παρὰ Μηδίων αὐτὸν κωμάσαντα· ἔπειτα ἐξαναστάντα καὶ λουσάμενον καθεῦθεν τε καὶ αὐθις δεῖπνεῖν παρὰ Μηδίων καὶ αὐθις πίνειν πόρρω τῶν νυκτῶν» (Ἱστορ. 7, 25, 1).

5) «Ἀπεδείκνε δ' αὐτοῖς φλυαροῦντας Φίλιπος ἐκ τῶν βασιλικῶν ἐφημεριδῶν, ἐν αἷς συνεχέστατα γέγραπται καὶ πλειστάκις ὅτι τὴν δετὴν ἡμέραν ἐκ τοῦ πότου ἐκάθευδεν» (Πλουτ. Συμπ. Α', θ, 1).

6) «Ἐστὶ καὶ ἐφημερίς ἢ θρυλλομένη οὕτως ἔχουσα: Τίθει μαγεῖον μνάς δέκα, ἱατρῶν δραχμὴν κόλακι τάλαντα πέντε, συμβούλων καπνὸν π... τάλαντον. φιλοσόφῳ τριώβολον» (Διογ. Λαερτ. VI 5, 86).

7) «Νῦν δ' ὡς περ εἰς τὰς ἐφημερίδας φιλοσοφούντες δαπάνην ἀφαιροῦσι τῶν δαίμων ἐν τοῖς ἀχρήστοις καὶ περιττοῖς, τὸ δ' ἀνήμερον τῆς πολυτελείας καὶ φονικὸν οὐ παραιοῦνται» (Πλουτ. περὶ σαρκφ. Β', 6).

8) «Περὶ δὲ τῆς πρὸς τούτοις γενομένης μάχης ὁ μὲν Καῖσαρ ἐν ταῖς ἐφημερίσι γέγραψεν, ὡς οἱ βάρβαροι» (Πλουτ. Καῖσ. κβ').

ταχωρίζονται σήμερα ού μόνον πράξεις δημόσιαι και ιδιω-
τικαί τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς μεγάλου τε και εὐτελοῦς,
ἀλλὰ και σύμπαντος, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ κόσμου. Ἐν αὐταῖς
εῖρηται οὐ μόνον ὁ μάγειρος και ὁ ἱατρός τῶν ἐφημερίδων
τοῦ Κράτητος, ὁ κόλαξ και ὁ σύμβουλος, ἡ ἄσμενος και ὁ
φιλόσοφος, ἀλλὰ και πᾶς και πᾶσα και πᾶν. Ὁ δὲ νῦν ἡμε-
ρογράφος οὐ μόνον ὡς ποτε ὁ Θυρεπανοίκτης ἐκείνος εἰς πάντα
οἶκον εἰσέρχεται και τοὺς πάντας νουθετεῖ, ἀλλὰ και ἀνα-
κηρύσσεται διδάσκαλος και κριτής πάντων τε και πασῶν
και ἐξεταστής ἀνθρωπίνων τε και θείων, ἐπιγεῖων τε και ἐπου-
ρανίων, γηίνων τε και αὐλῶν, πάντων τῶν κατὰ γῆν τε και
κατὰ θάλασσαν. Εἰς τὴν καλύβην τοῦ πτωχοῦ και τ' ἀνά-
κτορα τῶν βασιλέων και δυναστῶν πάντων τῆς γῆς, εἰς τὸ
βουλευτήριον τοῦ ἔθνους και τὴν σύνοδον τῆς ἐκκλησίας, εἰς
τὰ συμβούλια τῶν τῆς πολιτείας ἐπιτετραμμένων και εἰς
τὰ διαβούλια τῶν πολιτευομένων, εἰς τὸ δικαστήριον και τὸ
σχολεῖον τοῦ μαθητοῦ και τοῦ στρατιώτου και τὴν συνάθροι-
σιν τοῦ ὄχλου και, ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, εἰς πάντα τόπον, ὅπου
πατεῖ θνητός, ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τοῦ ἡμερογράφου ὀξύ-
τερος Λυγκέως εἰσέρχεται και ὡς ἄλλος αἰθέρος ὀφθαλμὸς τὰ
πάντα ἐπισκοπεῖ και ὡς ἄλλος παντεπόπτης Ζεὺς τὰ πάντα
ἐφορᾷ.

Πᾶσα ἐπιστήμη και τέχνη ἔχει σαφῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ
ἦττον ὀρισμὸν και ὀρισμένον σκοπὸν. Ἡ ἱατρική, φέρ' εἰπεῖν
σκοπὸν ἔχει τὴν υγείαν τοῦ νοσοῦντος και τέλος τὴν κτῆσιν
αὐτῆς¹ ὁμοίως ὀρισμένον σκοπὸν και τέλος ἔχει ἡ νομική,
ἡ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία, ἡ θεολογία και οὕτω καθεστῆς.
Μόνη δὲ ἡ ἐφημεριδογραφία οὐδὲν και τὰ πάντα ἔχει ὀρι-
σμένα. Δὲν ἀνήκει ταύτη ἢ ἐκείνη τῇ ἐπιστήμῃ ἢ τῇ τέχνῃ
ἀλλ' οὐδὲν ἦττον εἶνε πασῶν τε τῶν ἐπιστημῶν πασῶν τε
τῶν τεχνῶν παντοκράτειρα. Ὅπως δ' ἐν ταῖς ἐπιστήμῃς και
τέχνῃς μέγιστον τὸ τῆς ἐφημεριδογραφίας κράτος, οὕτω και
ἐν τῇ πολιτείᾳ. Αὕτη νουθετεῖ και πατάσσει, κρίνει και κα-
τακρίνει, δικάζει και καταδικάζει, ὑψοῖ και ταπεινοῖ, ἀνάγει
και κατὰγει, ἡγεῖται και ἄρχει, κρατεῖ και δεσπόζει, κρατεῖ
ξίφος και στέφανον, τοῦτον ἀποκεφαλίζει και κείνον στεφανοῖ.
Αὕτη τῇ μὲν δεξιᾷ κρατεῖ τὸ κέρασ τῆς Ἀμαλθείας, ἐξ οὗ
ῥέει νέκταρ και ἀμβροσία, τῇ δ' ἀριστερᾷ τὸν πίθον τῆς Παν-
δώρας, ἐξ οὗ πᾶν πανηρόν. «πλεῖη μὲν γὰρ γαῖα κακῶν,
πλεῖη δὲ θάλασσα»² ἐξ αὐτῆς.

Τοιοῦτο κράτος ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔχοντες οἱ ἐφημεριδογρά-
φοι, μὰ τὸν Δία πρῶτοι οὗτοι πάντων ἔχουσιν ἀνάγκην πά-
σης μὲν σοφίας και γνώσεως και ἐπιστήμης, μάλιστα δὲ τῆς
ἱστορίας· διότι, εἰ ἡ ἱστορία εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν καθηγῆταιρα,
ὡς εἴρηται, παντός ἐπιστήμονος και πολιτικοῦ ἀνδρὸς, πόσω
δὲ μᾶλλον χρῆζουσι τῆς διηγήσιας αὐτῆς οἱ ἐφημεριδογράφοι
οἱ πάντων ἡγεῖται ἀξιοῦντες νὰ εἶνε; Εἰ πολιτικοὶ ἀνδρες

1) Ἐπιτετραμμένη γὰρ διδασκαλία τοῦ συμφέροντος εἰσηγησάμενοι
καλλίστην ἐμπειρίαν διὰ τῆς πραγματείας ταύτης περιποιῶσι τοῖς
ἀναγινώσκουσιν» (Διοδ. Σ. 4, 1, 2).

2) Ὁμηρ. Ὀδύσ. Α', 3.

3) Ἐπιτετραμμένη γὰρ διδασκαλία τοῦ συμφέροντος εἰσηγησάμενοι
καλλίστην ἐμπειρίαν διὰ τῆς πραγματείας ταύτης περιποιῶσι τοῖς
ἀναγινώσκουσιν» (Διοδ. Σ. 4, 1, 2).

και ἡγεμόνες, ὡς εἴρηται, καιπερ σοφοὶ και ἀγαθοὶ ὄντες,
οὐχὶ σπανίως παρανοοῦμενοι ὑπὸ τῶν ὦν ἔργῳ ἡγούνται λαῶν
ἀποδοκιμάζονται, ἀρὰ γε δὲν κινδυνεύει ἐτι μᾶλλον ἐφημερι-
δογράφος, — γυμνός ὦν πάσης ἐπιστήμης και μαθήσεως και οὐδ'
ἐξ ἐπιπολῆς γινώσκων τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐν ᾧ διαπύσιος ἡγήθη
κῆρυξ ἔθνους, — νὰ καταφρονηθῆ ὡς ἄλλος τις Μαργίτης; Ἄλ-
λως τε δὲ οὐδεμία μάθησις εἶνε τόσῳ οἰκεία τῇ ἱστορίᾳ, ὅσον
ἡ ἐφημεριδογραφία· και δῆλον· διότι αὕτη ἐφ' ὅσον μὲν ἀνα-
γράφει τὰ ἐφημέρια συμβάντα εἶνε, κυρίως εἰπεῖν, χρονογρα-
φία, ἡγουν ὁ χθαμαλώτατος τῆς ἱστορίας βαθμός, ἐφ' ὅσον
δὲ ἀναζητεῖ και τὰ αἴτια και τοὺς λόγους τῶν ἐκάστοτε
συμβαίνοντων τελεῖ ἔργα ἱστορίας και τῆς φιλοσοφίας τῆς
ἱστορίας. Ἐὰν δὲ δι' ἄγνοιαν ἐκουσίαν ἢ ἀκουσίαν παραμορ-
φοῖ τὰ πράγματα, τότε εἶνε ταπεινὴ παριστορία ἐαυτῇ μὲν
ὄνειδος προστριβούσα, τῇ δὲ πολιτείᾳ ζημίαν προξενούσα, τοῖς
δὲ εἰδόσι γέλωτα ὀφλισκάνουσα.

Ὁφέλεια. Εἰ και ἐκ τε τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς ἱστορίας
και ἐκ τῶν περὶ τοῦ περιεχομένου και τῆς παντὶ ἐπιστήμονι
ἀνάγκης αὐτῆς εἰρημένων κατεδείχθη σαφῶς συνάμα και ἡ
ὀφέλεια αὐτῆς, οὐχ ἦττον προσθετέα και τὰδε. Ἐν τῇ ἱστο-
ρίᾳ ὡς εἴρηται, γράφεται ἡ ἀληθὴς εἰκὼν τῆς ἀνθρωπότητος.
Τοῦτο κατενόηθη πρὸ πάντων ὑπ' ἐκείνου τοῦ λαοῦ τοῦ πα-
τρός και δημιουργοῦ πάσης ἐπιστήμης και τέχνης, τοῦ ἐλ-
ληνικοῦ. Ὅπως ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς γνώσεως τῆς ἱστορικῆς ἀ-
ληθείας προέβη μετ' ἀγγινοίας και συνέσεως, μετ' ἐσφυρηλα-
τημένου, οὕτως εἰπεῖν, νοῦ, οὕτω και ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ
τῆς ὀφείλειας και ἀξίας τῆς ἱστορίας. Μακρὰν πραγματείαν ἢ
μονογραφίαν ἡδύνατό τις νὰ συντάξῃ περὶ τούτου ἀρμόμενος
ὕλην καθαρωτάτην ἐκ τῆς πολυχεύμενος πηγῆς τῆς ἐλληνι-
κῆς σοφίας, ἐξ ἧς πᾶσαι πάσης σοφίας και γνώσεως πηγαί,
πᾶσαι παντός ἔθνους κρῆναι πηγάζουσιν.

Ἐμπειρία, διδασκαλία, γνώσεις, σύνεσις διόρθωσις και μί-
μησις. Ἡ ἱστορία ὡς εἰσηγημένη τοῖς ἀναγινώσκουσι τὴν
διδασκαλίαν περιποιεῖ και τὴν καλλίστην ἐμπειρίαν¹, ἐξ ὧν
πηγάζουσιν αἱ γνώσεις. Ὁ πολυπειρότατος τῶν ἡρώων Ὀδυσ-
σεὺς παρίσταται ὑπὸ τοῦ μεγίστου ποιητοῦ ὅτι:

«πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα και νόον ἔγνω»².

Ἐπειδὴ δ' ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας και διδασκαλίας ἐδράζεται
ἡ σύνεσις, διὰ μὲν τῆς γνώσεως τῶν ἀποτευγμάτων τῶν ἄλ-
λων διορθοῖ ἐαυτὸν ἀποτρεπόμενος τῶν φευκτέων ἢ ἀναγινώ-
σκων τὴν ἱστορίαν, διὰ δὲ τῆς τῶν ἐπιτευγμάτων προτρέ-
πεται εἰς μίμησιν. Ὁφελούνται δ' ἐντεῦθεν οἱ πάσης ταξέως
και ἡλικίας ἄνθρωποι, διότι οἱ μὲν πολυπειροὶ γέροντες πολλα-
πλασιάζουσι τὴν ἐαυτῶν ἐμπειρίαν, οἱ δὲ νεώτεροι ἐμπειροτέ-
ροι ἐκ τῆς πείρας γινόμενοι καθίστανται συνετώτεροι³. Ὁ

1) Ἐπιτετραμμένη γὰρ διδασκαλία τοῦ συμφέροντος εἰσηγησάμενοι
καλλίστην ἐμπειρίαν διὰ τῆς πραγματείας ταύτης περιποιῶσι τοῖς
ἀναγινώσκουσιν» (Διοδ. Σ. 4, 1, 2).

2) Ὁμηρ. Ὀδύσ. Α', 3.

3) Ἐπιτετραμμένη γὰρ διδασκαλία τοῦ συμφέροντος εἰσηγησάμενοι
καλλίστην ἐμπειρίαν διὰ τῆς πραγματείας ταύτης περιποιῶσι τοῖς
ἀναγινώσκουσιν» (Διοδ. Σ. 4, 1, 2).

δὲ νέος ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἐξάσιον δρᾶμα τῆς ἀνθρωπό-
τητος, πρότυπα ἀρετῆς, σοφίας, ἀνδρείας, φιλοπατρίας, ἐγεί-
ροντα ἐν αὐτῷ τὰ εὐγενέστατα τῶν αἰσθημάτων και τὰ
ὕψηλότερα τῶν φρονημάτων, ἄτινα ἀνάγκη νὰ εἶνε τὸ πρῶτον
θεμέλιον πάσης παιδαγωγίας, ἐπιστήμης και μαθήσεως, κτᾶ-
ται τὸ μεγαλόγνωμον και φρονηματοῦδες. Εἰ ὁ φιλόσοφος Πο-
λέμων ἐνός μόνου φιλοσόφου τέσσαρα μόνον ἐτη ἀκροασάμε-
νος, τοῦ Τιμοκράτους, ἐκτήσατο τὸ μεγαλόγνωμον και φρο-
νηματοῦδες¹ πόσω δὲ μᾶλλον ὁ συλλήβδην πάντας τοὺς
φιλοσόφους, τοὺς μεγαλόγνωμονας και φρονηματοῦς ἀπάσης
τῆς ἀνθρωπότητος κατὰ βίον τὸν ἅπαντα; Ὁ μέγας Ἀλέ-
ξανδρος εἶχεν ὡς ἐφόδιον πολεμικῆς ἀρετῆς² και ὡς συνεκ-
δημεν πάντοτε τὸν Ὀμηρον ἀποματτόμενος ἐκ τῆς Ἰλιάδος
αὐτοῦ διδάγματα ἡρωϊκῆ παραδειγμα ἔχων τὸν τελειότατον
τῶν ἡρώων Ἀχιλλεῖα· ὁ δὲ Κάτων τοσοῦτον ἐπλήσθη φρονή-
ματος περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ θαυμασίου Φαίδωνος
τοῦ Πλάτωνος, ὥστε μὴ ἀνεχόμενος νὰ ζῆ ἄνευ πατρίδος δη-
μοκρατουμένης ὑπεξήγαγεν ἐαυτὸν τοῦ βίου³. Ὁ δὲ ἀναγι-
νώσκων τὴν ἱστορίαν ἔχει οὐ μόνον τὴν Ἰλιάδα και τῶν Φαί-
δωνα, ἀλλ' ἔχει συνάμα και τὸν Ἀλέξανδρον και τὸν Κά-
τωνα, τὸν Ὀμηρον και Πλάτωνα, τὴν Ἰλιάδα και τῶν Φαί-
δωνα τὸ ὑπόδειγμα και τὸν μιμητὴν τὴν διδασκαλίαν
ἄρα πλήρη.

Ο ΚΟΣΜΟΣ

ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΩΝ (*)

Α'. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ ΚΑΘ' ΕΑΥΤΑ

Πολλοὺς ποικίλαι μονομανίαι κατέχουσι, και οὗτοι μὲν κογ-
χύλια συλλέγουσιν, ἐκείνοι δὲ εἰκόνας και ὄπλα. ἄλλοι δ'
σιν, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις πολλαπλασιάζει τὴν ὑπάρχουσαν ἐμπειρίαν».
(Διοδ. Σ. αὐτόθι, 5).

1) «Τὸ δὲ μεγαλόγνωμον τοῦτο και φρονηματοῦδες ἐκ Τιμοκράτους
ἔσπασε τοῦ φιλοσόφου συγγενόμενος αὐτῷ ἦκοντι ἐς Ἰωνίαν ἐτῶν τετ-
τάρων» (Φίλοστ. Βίοι σοφ. 535 p. 229).

2) «Ἦν δὲ και φύσει φιλόλογος και φιλομαθὴς και φιλαναγιώστης.
Και τὴν μὲν Ἰλιάδα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον και νομίζων και
ὀνομάζων ἔλαβε μὲν Ἀριστοτέλους διορθώσαντος ἦν ἐκ τοῦ νόρθηκος
καλοῦσιν, εἶχε δὲ και μετὰ τοῦ ἐγγεγραμμένου κειμένου ὑπὸ τὸ προσκεφα-
λαῖον» (Πλουτ. Ἀλεξ. ἡ' 15 — 20).

3) «Ἐλαθεν εἰς χεῖρας τῶν Πλάτωνος διαλόγων τὸν περὶ ψυχῆς
και διεβλῶν τοῦ βιβλίου τὸ πλεῖστον — πάλιν ἦν πρὸς τῷ βιβλίῳ — ἐξα-
ναγνούς τὸ βιβλίον — τὸ μὲν ξίφος ἔθηκε, τὸ δὲ βιβλίον αὐτὸς ἀνεγίνωσκε
και λέγεται δις ὅλον διεβλεῖν — τὸ ξίφος ἔωσεν μὲν ὑπὸ τὸ στήθος — ταῖς
χερσὶ δὲ τὰ ἔντερα σπαράξας και τὸ τραῦμα ἐπαναρρήξας ἀπέθανεν».
(Πλουτ. Κατ. 68, 69, 70).

(*) Ἰστέον ὅτι μόνον περὶ τῶν ἐσφυρησμένων ἢ τετυπωμένων
γραμματοσήμων πραγματευόμεθα, ἐν σχέσει πρὸς τὸν καταρτισμὸν
συλλογῆς.

ἄλλα, ὅσα ἡδύνατο ἀνθρωπίνῃ κεφαλῇ νὰ ἐπινοήσῃ. Μεταξὺ
δὲ τῶν τοιούτων συλλογῶν καταλέγονται και οἱ περὶ τὰ
γραμματόσημα διατριβόντες. Πλὴν ἀλλ' ὅμως δέον τις νὰ
διακρίνῃ τοὺς κοινούς συλλέκτας, τοὺς ἐξ ἐπιθυμίας ἀπλῶς ἢ
και κατὰ συρμὸν (mode) συναθροίζοντας γραμματόσημα εἰκῆ,
τῶν μετα σπουδῶν καταρτιζόντων σειρας. Τῆς πρώτης μα-
λιστα αἰτίας ἕνεκα, ἐπικρατεῖ ἀληθῶς κακὴ τις ἰδέα περὶ
τῆς τοιαύτης ἐνασχολήσεως και ἀπόλλεια χρόνου θεωρεῖται
τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ἡ μομφὴ αὕτη δικαία μὲν πρὸς τοὺς πρῶ-
τους, ἄδικος δὲ πρὸς τοὺς δευτέρους, δεῖται τὸτης συστολῆς
και μειώσεως, ὥστε κατ' ἐμὲ ὅπως ἀντικαθίσταται ὑπὸ τῆς
γνώμης, ὅτι ἔσης σπουδαιότητος τὸ ἔργον τῶν νομισματολό-
γων, ἴσης και τῶν γραμματοσημοστυλλεκτῶν. Καὶ πιστεύω
μὲν ὅτι ἀμφιβολία και ἰκανὴ δυσπιστία πρὸς τοῦτο ἐξε-
γερηθῆσεται, ἀλλὰ πέποιθα ἀπὸ τοῦ νῦν ἦδη ὅτι ἡ παρατι-
θεμένη πραγματεία καταδεικνύσῃ τὰ ἀπὸ τῶν γραμματοση-
μῶν ὀφελήματα θ' ἄρῃ τὴν κακὴν ἰδέαν. Οὐδαμῶς δὲ και προ-
λογίζω περὶ τῶν ὀφελημάτων τούτων, εἰδὼς ὅτι τὰ πρᾶγματα
ἰσχυρότατα μὲν εἰσιν ἐπιχειρήματα, ἐνταυτῷ ὅμως και τὰς
δικαικῆς οἰονεῖ, ὅθεν και ἀχαριτας, ἀποσεῖξεις ἀποπέμπουσι.
Μὴ νομίσητε ὅμως ὅτι περὶ ἐμπορικῶν κερδῶν και ἐπιχειρή-
σεων πρόκειται· παντάπασιν, ἀλλ' ἄρεται ὑψηλότεραι χαρ-
κτηρίζουσι τὰ γραμματόσημα και εὐγενῆ εἰκότως ὀφελήματα
ἐκπηγάζουσιν ἀπὸ τούτων.

Πρωτίστη ἀρετὴ αὐτῶν πρόκειται ἡ ὀφέλεια ἢν ἀρμόμεθα
ἐκ τῆς ἱστορικῆς των σημασίας. Σειραὶ διάφοροι γραμματο-
σήμων πεντηκονταετῆ ἱστορίαν διαγράφουσι, ἀφηγήσεις δύ-
ναμαι νὰ εἶπω, ἕνεκα τῶν παραστάσεων ἀς φέρουσι. Πολλὰ
ἔθνη εἰκονίζουσι ἐπὶ τῶν γραμματοσήμων αὐτῶν τοὺς ἀνω-
τάτους ἄρχοντας ὥστε πᾶσα πολιτικὴ μεταβολὴ ἐπομένως
ἐπάγεται και μεταβολὴν τῶν παραστάσεων· οὕτω δὲ καταρ-
τίζονται σειρὰ τελεία ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐκ τῶν πλερε-
στῶν δὲ και ποικιλοτέρων τοιούτων σειρῶν ἐστὶν ἡ τῶν τῆς
Ἰσπανίας¹ γραμματοσήμων. Κατὰ τὸ 1851 ἐμφανίζεται ἐπὶ
τούτων ἡ εἰκὼν τῆς βασιλείσης Ἰσαβέλλας Β'. μετὰ τῆς κλα-
σικῆς κομώσεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης και ἐπαναλαμβάνεται
βελτιωμένη μέχρι τοῦ 1869, ὅτε ἡ ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκδίω-
ξις αὐτῆς συνεπιφέρει και τὴν ἀλλαγὴν τῆς εἰκόνης ἀντικα-
τασταθείσης διὰ τῆς ἀλληγορικῆς γλυκείας μορφῆς αὐτῆς
τῆς Ἰσπανίας. Τῷ 1872 κατέχει τὴν θέσιν ὁ Ἀμαδέος, τῷ
1873, τὸ φοβερόν ἐτος τῶν ἐρίδων, ὁ πολὺς Don Carlos
μετὰ τῆς ἀγερῶχος φυσιογνωμίας του· τῷ αὐτῷ ἔτει δημο-
κρατίας ἰδρυθείσης ἐτέρᾳ ἀλληγορικῆ παραστάσει τῆς Ἰспа-
νίας· τῷ 1875 ἡ νεκρὰ μορφὴ Ἀλφόνσου τοῦ ΙΒ', και τέλος

1) Ἐπειδὴ θ' ἀναφέρωμεν πλεῖστον ὅσα ὀνόματα ἀγνώστων ἐθνῶν, θὰ
παραθέτωμεν ἐνίοτε ἐντὸς ἀγκυλῶν τὰ ἐπόμενα στοιχεῖα εἰς δῆλωσιν
τῆς ἡπείρου ἐν ἧ κείνται: Ε=Εὐρώπη. ΑΣ=Ἀσία. ΑΦ=Ἀφρική. ΑΜ=
Ἀμερική. Ω=Ἰδιῶς τὰς περὶ τὴν Αὐστραλίαν νήσους· τὰ δὲ Β=βόρειος
και Ν=νότιος Α=ἀνατολικὴ Δ=δυτικὴ. Ἐστ' ὅτε δὲ και πλείους ἐ-
ξηγήσεις θὰ παρέχωμεν.

τῷ 1878 ὁ αὐτὸς ἀτυχὲς βασιλεὺς ἐν ἀνδρική τολμῶν προ-
σώπῳ. Ἰδοὺ λοιπὸν εἰς περιπετειώδης ἐθνικὸς καὶ ἱστορικὸς
βίος ἐν γραμματοσῆμοις. Ἰδοὺ δὲ καὶ ἑτέρα ἁμοία σειρά τῶν
Γαλλικῶν. Τῷ 1849 (δημοκρατία) εἰκὼν τῆς Δήμητρος,
1852 τοῦ προέδρου τῆς δημοκρατίας Ναπολέοντος Βοναπάρ-
του 1853 τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος Γ'. 1863 ἐστεμ-
μένου 1870 αὐτῆς δημοκρατίας. Σπουδαιότητα δὲ ἡ τοῦ
Μεξικῶν σειρά ἀπὸ τοῦ 1857 μέχρι νῦν, ἐπακρῶς τετατά-
μενα τὰς πολλὰς ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι πολιτι-
κὰς μεταβολὰς. Διακρίνονται ὅμως πλὴν τῶν ἄλλων αἱ σει-
ραὶ τῆς Ἀργεντινῆς δημοκρατίας [AM.N], Ῥωμανίας (γραμ-
ματοσῆμα 1) Μολδαβίας. 2) Μολδοβλαχίας. 3) Ῥωμανίας
ἡγεμονίας ὑπὸ τὸν Κούζαν καὶ Κάρολον, βασιλείου ὑπὸ τὸν
Κάρολον Α'). Πορτογαλίας, Βελγίου κτλ. Τὰ τῆς Ἀγγλίας
ἀπὸ τοῦ 1840 μέχρι τοῦδε, διατηροῦσιν ἀμετάβλητον τὴν αὐ-
τὴν πάντοτε εἰκόνα τῆς ἀνάσσης Βικτωρίας, ὡσεὶ καὶ αὐτὰ
ἐπικυροῦσι τὸ χρυσὸν τῆς ἰωβιλαίου Περιγραφῆς τελείας κρα-
ταιᾶς βασιλείας ἀληθῶς. Ὁ ἱστορικὸς θεωρῶν τὴν αὐτὴν
στερεότυπον ὄψιν τοῦτο μὲν θὰ ἐκπλήσσηται ἀνευρίσκων
στερεὰν τὴν βασιλείαν ἐν μέσῳ τοῦ ἀνθρωπίνου σάλου καὶ
ἀστασίας, τοῦτο δὲ θὰ εὐχαριστῆται ἐκ τοῦ μοναδικοῦ γεγο-
νότος. Πλὴν θέλετε καὶ ὑμεῖς νὰ εὐχαριστῆσθε μικρὸν τι;
Ἀκούσατε τὰ ἠδύφωνα καὶ εὐχεῖα ὀνόματα τῶν βασιλέων
τῆς νήσου Χαβάη [Μαλαϊσίαι μίξ τῶν Σανδουΐχων νήσου]
ἐκονίζομένων ἐπὶ τῶν γραμματοσῆμων. Καμεχαμέας Γ', Δ',
Ε'. Καλακούας Α'. πριγκίπισσα Καμαμαλου' πριγκίψ Λε-
λουκόο πριγκίπισσα Καπιολάνη πριγκίπισσα Λικελίχη.
Λουναίλιος Α'. πρὸς δὲ τούτοις ἐπὶ τέλει ὁ ὑπουργὸς Κε-
κουανός. Αἱ δὲ μεταλλαγαὶ αὐτῶν τῶν εἰκόνων μακρὰ συμ-
βάνα ἐξιστοροῦσι. Σημειωτέον δ' ὅτι πάντες οἱ βασιλεῖς πε-
ριβάλλονται εὐρωπαϊκὰς ἀμφιέσεις μετὰ χρυσῶν ποικιλιά-
των καὶ ἐπωμίδων καὶ παρασῆμων· μάλιστα ἡ Α. Ε. Κε-
κουανός φέρει διπλωματικὸν περιλαίμιον, λευκὸν λαίμοδετον
καὶ τὰς ἀριστοκρατικὰς ἐκείνας παραγναθίδας· ἐπὶ δὲ ἀρι-
στοκρατικώτερον αἱ ἀβραὶ πριγκίπισσαι παρουσιάζονται ἐξω-
μοι (decoletées). Ὅθεν τὸ μικρὸν αὐτὸ καὶ ἀπώτατον ἔθνος
κέκτηται πολιτισμὸν οὐ τυχόντα. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει λαμ-
πρότερα καὶ πληρεστέρα ὑπὸ ἐποψίν ἱστορικῆν, ἵνα ἐν τῷ πα-
ρόντι παραλείπω τὴν καλλιτεχνικῆν, τῆς ἀπὸ τοῦ 1870—82
ἐν Ἠνωμέναις Πολιτείαις ἐκδοθείσης σειράς, τῶν ἀπὸ τῆς ἰδρύ-
σεως τοῦ ἔθνους τούτου προέδρων καὶ μεγάλων ἐξοχότητων.
Παρελαμβάνουσι σοβαρὰ, ἐκφραστικὰ αἱ μορφαὶ τῶν μεγαλο-
φυῶν τοῦ θαυμαστοῦ τούτου ἔθνους, ἀπὸ τοῦ μεγάλου φιλοσόφου
Franklin καὶ τοῦ θεσπονηθέντος ἐλευθερωτοῦ Washington
μέχρι τοῦ δυσμοίρου Garfield. Ἰδοὺ ὁ Franklin Jackson
Washington, Lincoln, Jefferson, Clary Welster, ὡσεὶ τις
ἐξοχος πινακοθήκη τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες μεγάλοι καὶ σθενα-
ροὶ ἰδρυσαν τὸ κρατικὸν τῆς Ἀμερικῆς ἔθνος, καὶ πρὸς οὓς
εὐγνώμονες οἱ εὐεργετηθέντες τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἀνεγράψαν.
Σελίδες ἀληθῶς εὐκλεῖς τῆς ἱστορίας ἐστὶν ἡ σειρά αὕτη,

μία μακρὰ ὑψηλὴ ἐποποιία ἔθνους μηδαμινῶ, ἔπερ ἀπὸ τοῦ
Φραγκλίνου ἀρχόμενον τοῦ βίου του, ἠνδρώθη πανίσχυρον
μέχρι τοῦ Γαρφειλδ. — Ἀλλ' ἡ ἱστορικὴ ἀξία τῶν γραμμα-
τοσῆμων προβαίνει καὶ περαιτέρω. Τὰ πολυαριθμὰ τῆς Ἰτα-
λίας βασιλεία παρουσιάζονται ἀλληλοδιαδόχως μὲ τὰς πα-
ραστασεις αὐτῶν, σπεύδοντα ν' ἀφανισθῶσι πρὸ τῆς ἁμοιομε-
ροῦς Ἰταλίας. Τὰ γραμματόσημα τῆς Μοδένης, Πάρμας,
Romagna, Σαρδινίας, Σικελίας, Τοσκάνης, ὑποχωροῦσιν ὀλι-
γίστοιον τῶν Παπῶν ἀναπροσωπεύεται ὑπὸ μακρᾶς ἀκολουθίας
γραμματοσῆμων, ἐμφαντικῶς προτασσόντων τὴν ἀγίαν μί-
τραν καὶ τὰς παραδεισίους κλεῖς. Καὶ ἐξέλιπον πάντα ταῦτα
ἀσθενῆ καὶ μικρὰ, ἵνα συνηθισμένα ἀναδειχθῶσι μεγάλα. Ἡ
ἠρωικὴ Πολωνία ἀπώλετο μόνον δὲ ὁ μεγαλοπρεπὴς δικέφα-
λος ἀετός, τῆς ἀνδρείας αὐτῶν τὸ σῆμα, κατακοσμεῖ τὰ
γραμματόσημά της, ἵνα κινή τὴν συμπάθειαν τοῦ μελετῶν-
τος τὰς τύχας τοῦ εὐγενοῦς ἀλλ' ἀσυνέτου αὐτοῦ ἔθνους. Ἐν
ὧ δὲ ταῦτα ἠφρανίσθησαν, ἕτερα ἀνέθορον. Τὰ παμπληθῆ τῆς
Γερμανίας ἐθνάρια ἐξέδσαν πλείστα γραμματόσημα ἀπὸ τοῦ
1871 ὅμως παύουσι ἐκδίδεται δὲ μόνον τὸ τῆς Γερμανικῆς
αὐτοκρατορίας. Ἡ μεγάλη Γερμανικὴ ἑνωσις ἡμολογεῖται καὶ
διὰ τῶν γραμματοσῆμων. Ἡ Κογκίνα [ΑΣ.Ν] τὸ Βόρνεον
[νήσος ἐν ΑΣ.Ν], Σούριναμ [AM.N ἐν Γουάνα], ἄνωθεν τῆς
Βρασιλίας, Βουλγαρία, Κόγκον [ΑΦ.Ν], ἄλλαι πλείσται
ἀποικίαι πρὸ τίνος δὲν ὑπῆρχον, σήμερὸν εἰσιν ἔθνη. Τὰ γραμ-
ματοσῆμα αὐτῶν τὸ δηλοῦσι. Ἀλλ' ὅμως ἴδετε καὶ τι ἡμᾶς
τούς Ἕλληνας διαφέρων. Ἐπὶ Ὅθωνος τὰ γραμματόσημα
ἐξετυποῦντο ἐν Παρισίοις· ἀπὸ δὲ τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ
1862 ἐν Ἀθήναις. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἕτερον· τὰ τῶν Ἰο-
νίων νήσων φέρουσι ἐντὸς τοῦ συνήθους κύκλου τοῦ ἀγγλικῶ
στέμματος, τὴν προτομὴν τῆς Βικτωρίας· ἐπὶ δὲ τοῦ κύκλου
ΙΟΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ. Δὲν εἶνε σφραγιστὴ ἐνταῦθα ἡ ἐν-
δειξις τῆς προστασίας; Ἀλλὰ καὶ παμπληστέρα ἄλλα γεγο-
νότα ἱστορικὰ δύνανται τις νὰ ἴδῃ ἐπιβεβαιούμενα διὰ τῶν
γραμματοσῆμων. Ἐν δὲ δεῖγμα τελευταίων ἔτσων δύο
τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν κατὰ τὸ 1869 τυπωθέντα καὶ
παριστῶντα, τὸ μὲν τὴν ἀπόβασιν τοῦ Κολόμβου ἐπὶ τῆς
ἀνακαλυφθείσης νέας Ἠπείρου, ξιφῆρη καὶ σημαίαν κρα-
τοῦντα, ὅπισθεν δὲ τὰ πλήθη τῶν στρατιωτῶν καὶ μακρόθεν
τὰ Ἰσπανικὰ πλοῖα ἐν τῷ βαθει τῆς εἰκόνας, τὸ δὲ τὸ ἐπί-
σημον συμβόλιον ἐν ᾧ τῷ 1776 ἀνεκνήρυχθη ἡ ἐλευθερία τῶν
Ἀμερικανῶν, ἐν μεγαλοπρεπεί αἰθούσῃ καὶ πληθούσῃ συνε-
λεύσει· τὰ δύο ταῦτα γραμματόσημα διὰ τὴν σπουδαίαν
ἱστορικὴν ἀξίαν, τὴν καλλιτεχνίαν, τὰς παραστάσεις, τὰ χρώ-
ματα, τὴν σπανιότητα κτλ., κατέχουσι τὰς διαπρεπεστεράς
θέσεις μετὰ τῶν λοιπῶν. Τὰ γραμματόσημα ἐπομένως εἰσὶ
σπουδαῖα ἱστορικὰ μνημεῖα. Μάλιστα δὲ τις ἐὰν μετ' ἐμβρι-
θείας ἤθελεν ἐγκύψει εἰς τὴν σπουδὴν αὐτῶν, ἠδύνατο νὰ κα-
ταρτισθῆ ἐντριβῶς ἱστορικῶς, ἀλλ' εἶτα δὲ καὶ χρονολογικῶς.
Διότι τὰ γραμματόσημα οὐχὶ ἀτάκτως ῥίπτονται ἐν ταῖς

συλλογαῖς, ἀλλὰ κανονίζονται κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, ἐξ ἧς
ἀπομαρτάνει ἕκαστος πλείστας χρονολογίας σπουδαίων συμ-
βασμάτων. Εἰς τοῦτο ὡδηγοῦσι κυρίως μὲν τὰ λευκώματα
(album) ἀλλὰ μάλιστα ἡ φιλοκαθεῖα παντὸς ἐξερευνητῆος ἱ-
στορικῶς τὰ αἰτία τῆς ἀλλαγῆς παραστάσεως, τέλος δὲ πε-
ριέργως καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ γραμματόσημα ἐφ' ὧν ἐνίοτε
γράφεται ἡ χρονολογία τῆς ἐκδόσεώς των (ὡς τὰ Ἰσπανίας,
Cuba Porto-rico). Ἀναπορεύτως ὅμως διὰ τούτων πᾶς
τις εἰσδύει εἰς τὴν Γεωγραφίαν καὶ ἄκων. Ἐγὼ τοῦλάχιστον
τὰς ὀλίγας γνώσεις μου ἐπὶ τῆς γεωγραφίας ἐκ τῶν γραμ-
ματοσῆμων ἐπορίσθη. Ἀναγκαζέται τις πολλὰς νὰ ἐξε-
τάξῃ τοῦ ἀνήκουσι τὰ διαφορὰ ἔθνη εἰ μὴ, ὡς συχνάκις
συμβαίνει ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμματοσῆμων καθίσταται αὐ-
τόδηλον. Ἡκούσατέ ποτε ἔθνος Lagos [ΑΦ] ἢ Stellaland ἢ
Timor [ΑΣ.Ν] Nabha [ΑΣ. Ἰνδία]. Tahiti [Ω] Miquelon
[νήσοι ἐν AM.B], Montserrat [Ἀντίλλη], Gabun [ΑΦ.Δ]
κτλ. κτλ.; Καὶ ὅμως ὑπάρχουσι καὶ γραμματόσημα ἐκδι-
δουσι ἐξ ὧν, εἰδῶς τις τὰς παραστάσεις, μαρτάνει ἢ εἰσιν
ἐλευθερὰ ἢ ὑποταγῆ. Ἡ ἀπὸ τῶν γραμματοσῆμων ὠφέλεια
σχετικῶς πρὸς τὴν γεωγραφίαν εἶνε σπουδαιότατη καὶ παρατη-
ρήσατε ὅτι γραμματοσῆμοισυλλέκτης ἀληθῆς, εἶνε καὶ καλὸς
γεωγράφος. Ἐξετάζων τις τὰ γραμματόσημα τῶν δουκῶν
καὶ βασιλείων τῆς Γερμανίας ἀποκτᾷ πλήρη καὶ λεπτομερῆ
γνώσιν τῶν χωρῶν, αἵτινες ἀπαρτίζουσι τὴν μεγάλην
ταύτην αὐτοκρατορίαν. Ταῦτο συμβαίνει καὶ παρὰ τῆ Ἰτα-
λίᾳ ἧς τὰ ποτε κράτη ἐμνημονεύσαμεν. Ἀπασαὶ σχεδὸν αἱ
νήσοι τῶν Ἀντλλῶν καὶ τοῦ Εἰρηκικοῦ Ὀκεανοῦ ἔχουσι
γραμματόσημα. Καὶ ἐν ᾧ τὰ ὀνόματα καὶ ἔθνη Tabago,
Barbados, Fidji, Tasmania κτλ. εἶνε ἀγνωστὰ τοῖς πολ-
λοῖς, τοῖς γραμματοσῆμοισυλλέκτης ὅμως γνωστότατα καὶ
συνηθέστατα. Καὶ ἢ ἀπορήσῃ τις βεβαίως ἀκούων ὅτι καὶ ἐ-
παρχίαι καὶ πόλεις μαρτάνονται ἀπὸ τῶν γραμματοσῆμων—
οὐχὶ ἀπὸ τῶν σφραγίδων· ἄπασι· τὸ μέσον εἶνε ἐπισφαλές—
Ἀκούσατε. Ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν Ἀμερικαν-
ικὴν δημοκρατικὴν Κολομβίαν [AM.N] ἔλλοτε νέαν Γρενά-
δαν, ἐκδίδουσι μέχρι τοῦδε ἰδιαιτέρως γραμματόσημα. Ὅθεν
ὑπὸ τὰ Κολομβικὰ περιλαμβάνονται τὰ τῆς Νέας Γρενά-
δης, Antioquia, Boliwar, Gudinamarca, Panama, San-
tander, Tolima; οὕτως ὡστε μαρτάνει τις πολλὰ μὴ ἐν Ἑλ-
ληνικαῖς γεωγραφίαις περιεχόμενα. Ἐπίσης αἱ μικραὶ ἐπαρ-
χίαι καὶ πόλεις αἱ ἀποτελοῦσαι τὰς Confederate States
τῆς Ἀμερικῆς [B] (ἕτεροι αἱ United-States—Ἠνωμέναις πολ-
ιτεῖαι.) μέχρι τοῦ 1865 εἶχον ἰδιαιτέρως καὶ αὐταὶ γραμμα-
τόσημα (Athens, Baton Rouge, Charleston, Danville,
Fredericksburg, Goliarol κ. τ. λ. μέχρι τριάντα). Αὐτὸ
τοῦτο πράττουσιν καὶ αἱ πόλεις καὶ πολιτικαὶ τῶν United
States μέχρι τοῦ 1847, καθ' ὃ διάστημα ὑπάρχουσι τὰ γραμ-
ματοσῆμα τῆς New—Yoc, Alexandria, St. Louis,
Brattleboro, Baltimore κ. τ. λ. τοῦτο δὲ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ
Geneve, Basel, Zurich). Καὶ νῦν διάφορα ἐκ ποικίλων αἱ-

τιῶν φέρουσι ὀνόματα πόλεων καὶ γενικῶς διαμερισμάτων
τοῦ κράτους.

Μετὰ τὰς τρεῖς ταύτας ἀρετὰς τῶν γραμματοσῆμων (ἱστο-
ρίας, χρονολογίας, γεωγραφίας), εἰσερχόμεθα εἰς πᾶν ὑψηλὴν
καὶ σπουδαίαν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, τὴν ἐθνολογικὴν. Ἴσως
τινὲς θεωρήσῃσι τὸ πρᾶγμα ἀστείον, διότι δεινῶς ἡ κακὴ
ἰδέα ἐλυμάνθη τὴν τιμὴν καὶ ὑπόλειψιν τῶν γραμματοσῆμων,
παρκατηροῦντες ὅτι τὸσφ εὐτελεῖ ἀντικείμενα μέχρις ὑψίστης
σπουδαιότητος ἀναγῶ ἐκ συμπάθειας πρὸς αὐτὰ. Ἐπιτραπέτω
ὅμως κατὰ τῶν τοιούτων αἰτιάσεων οὐδὲν ν' ἀντιτάξω, ἀλλ'
ὡς ἐν ἀρχῇ εἶπον, ἀπλᾶ πρᾶγματα νὰ ἐκθέσω ἐμφανέστατα
διευκρινίζοντα τὴν ἀλήθειαν. Ἀρχόμενος δὲ τῆς ἐρευνῆς ση-
μειῶ ὅτι λίαν δυσχεροῦς ὄντος κατὰ τάξεις νὰ κατανεύω τὰς
πολλαπλᾶς ἐθνολογικὰς παρατηρήσεις, ἀνωμαλίαι τις ὑφίστα-
ται περὶ τὸ μέρος τοῦτο.

Τὰ γραμματόσημα τῆς βορείου Βορνεοῦ ἀνηκούσης τοῖς
Ἀγγλοῖς (οὐχὶ ὅλης ἀλλὰ κατὰ τὰ βορειοδυτικὰ παράλια,
τῶν λοιπῶν ἀνηκόντων τοῖς Ὀλλανδοῖς, καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ
τοῖς ἄγγλοις) φέρουσι λέοντα, πλοῖον καὶ δύο ἰθαγενεῖς Μα-
λαισίους μετὰ τῶν παραδόξων ὄπλισμων των, πρὸς δὲ γράμ-
ματα Ἀγγλικὰ, Ἀναμητικὰ καὶ Σημητικὰ. Ἐν μόνον τοιού-
τον γραμματόσημον, εἶνε πλήρης ἐθνολογία τοῦ ἔθνους τῆς
Μαλαϊκῆς νήσου, κατ' ἔκτασιν μεγαλειτέρας αὐτῆς τῆς Ἀγ-
γλίας, καὶ εἶτι πρὸς, τῆς Γαλλίας. Διότι ὁ μὲν λέων ὑποδη-
λοῖ τὰ ἄγρια καὶ φοβερὰ σαρκοφάγα ἄτινα διαιτῶνται ἀνά
τὴν νῆσον ὁμοίαν τῆ φύσει τῆ Ἀφρικῆς, αἶτε ἐπὶ τοῦ ἰσημε-
ρινοῦ κειμένην· τὸ πλοῖον, τὸ ἐπ' ἰσχυρῶν παρὰ τῶν Ἀγγλῶν
καὶ Ὀλλανδῶν ἀναπτυχθέν δραστήριον ἐμπόριον τῆς νήσου
τῶν ἀδαμάντων καὶ τοῦ χρυσοῦ, οἱ δὲ ὠπλισμένοι Μαλαῖσιοι
τούς ἀγριωτάτους καὶ θηριώδεις σχεδὸν ἰθαγενεῖς κατοίκους,
οὓς μετὰ κόπον ἐξώθησαν πρὸς τὰ ἔσω οἱ Εὐρωπαῖοι κατα-
κτηταί, ἐπικινδύνους καὶ νῦν ἐκάστοτε· τῆ δὲ ἐθνολογικῆ ταύτη
περιγραφῆ ὑποδοθηθεὶ καὶ ἡ Ἀναμητικὴ—σημητικὴ γραφῆ ὡς
ἐνδείξις τῆς καταγωγῆς καὶ φυλῆς τοῦ Βορνεοῦ ἔθνους· τε-
λευταῖα δ' ἐνυπάρχουσι καὶ τὰ Ἀγγλικὰ γράμματα εὐ-
νοήτου σημασίας. Κατὰ ταῦτα ὄθεν τὰ προμνησθέντα γραμ-
ματοσῆμα παρέχουσι ἡμῖν τελείαν ἐθνολογίαν τῆς Βορνεοῦ.—
Τὴν αὐτὴν σημασίαν κέκτηνται σπανιώτατον τῶν Ἠνωμένων
πολιτειῶν γραμματόσημον ὡς κατακλεῖς σειράς ὠραιοτατης,
τοῦ 1875, ἐνδιαφερομένης δὲ καὶ ἡμᾶς τούς Ἕλληνας καὶ περὶ
ἧς βραδύτερον, ἐκ προθέσεως παρὰ τῶν εὐφροσύνων Ἀμερι-
κανῶν γενόμενα. Διότι παριστᾷ τὴν ἰνδικὴν θεότητα Μινε-
χαχᾶ ὑπὸ τὴν ἰδίαν τῆς φυλῆς ταύτης περιβολὴν, ἐν μέσῳ
τῆς ἀφθόνου ἀγρίας βλαστήσεως τῶν ἐκτεταμένων πεδισθῶν
τῆς πέμπτης ἠπείρου, καὶ τῶν σκηνῶν τῶν ἰνδῶν, πρὸς κα-
τάδειξιν τῶν πρώτων κατοίκων τοῦ Νέου Κόσμου, ἀφ' ὧν πολλὰ
ἀμερικανικὰ γένη νῦν κατὰγονται. — Ἐτερον εἶδος ἐθνολογικῆς
παραστάσεως ἐστὶν ἡ τῆς τῶν προϊόντων ζῶων, φυτῶν, κ. τ. λ.
ποιᾶς τίνος χώρας. Οὕτω ἡ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Λαυρεντίου τῆς
B. Ἀμερικῆς νήσος New—Foundland, ἐπὶ τῶν γραμματο-

σήμων της επιτίθησιν φώκην και κήτος μέγα, διὰ τὴν ἀλείειαν ὠντινων διαπρέπει καθ' ὅλον τὸν κόσμον. Ὁμοίως καιὲ ἐν τῇ αὐτῇ ζώνῃ Καναδάς [AM. B], δι' ἀνάλογον αἰτίαν, ἔχει φώκην ἐπὶ τῶν γραμματοσῆμων του· ἡ δὲ Περούια τὸ αὐτόχθον ζῶον Λάμα καθ' ἑαυτὸ ἢ μετ' ἄλλων. Γενικῶς δὲ πολλὰ ἔθνη ἐν τοῖς γραμματοσῆμοις αὐτῶν ἔχουσιν ἰδιόζοντα ζῶα, ὧν ἡ West—Australia (κύκνον), ἡ Guatemala [AM. B.] (παππαγάλον), ἡ Ἰαπωνία (ταῶ, φασιανὸν και ἀετόν), κτλ., τινὰ τῶν γραμματοσῆμων τῆς Ἀφρικανικῆς [Δ] παραλίης Liberia παριστώσιν φοινικόδενδρα μετ' ἄλλης φυτείας και ἀρότρου εἰς δεῖξιν τῆς μεγίστης εὐφορίας τῆς γῆς ταύτης, διὰ τοῦ ἐμπορίου τοῦ ἐκ φοινίκων ἐλαίου, τοῦ πεπέρεως και τῆς ὀρυζῆς πλείστα ἀκμαζούσης.¹ Ἀναλόγως τὰ τῆς Ὁράνζης [AFN]. εἰκονίζουσιν ὀπωροφορὸν δένδρον ὡσεὶ λεμονέαν ἕνεκα τῆς εὐφορίας τῆς γῆς περὶ τὰς πορτοκαλλέας και λεμονέας, σίτον, ὄρυζαν κ. τ. λ. αἵτε ὁμοίου τοῦ κλίματος αὐτῆς τοῦ τῆς Liberia. Τὰ τῆς Nicaragua [παρὰ τὸν Παναμᾶν] φέρουσι κανοειδῆ ὄρη ὡσεὶ τὰ ἠφαιστειογενῆ ἵνα δηλώσῃ τὴν ὄντως ἠφαιστειογενῆ στρωμάτωσιν αὐτῆς, διασχίζομένης ὑπὸ τῶν Κορδιλιέρων ὑπὲρ τὰ 30 ἠφαιστεια ἔχουσιν κατὰ τὰς χώρας ταύτας. Τὰ δὲ τῆς γνωστῆς νήσου Ἁγίου Σωτήρ (ἡ Γουαναχάνης San Salvador), τοῦ παρὰ τοῦ Κολόμβου πρώτου ἀνακαλυφθέντος μέρους τοῦ Νέου Κόσμου, ἔχουσιν αὐτὸ τοῦτο ἠφαιστεια διὰ τὸν αὐτὸν λόγον².

Ἄλλ' αἱ ἐθνολογικαὶ αὐταὶ παρατηρήσεις εἰσὶν ἀπλοῦσταται και ζηρώταται, περιεργότερας δὲ σπεύδωμεν νὰ παρασχωμεν οὐχὶ τοσοῦτω τοιαύτας ὡς ἄγνωστα ἀνακονοῦσας ἀλλὰ διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐξήχθησαν. Προϊόντως ἡ παρατήρησις δὲν οἰκονομεῖ τὰ συμπεράσματα αὐτῆς ἐκ τούτων μόνον τῶν καλλιεργησίμων γαιῶν, ἀλλὰ διορατικώτερα ἀνευρίσκει πανταχοῦ πῶνα γαῖαν και λειμῶνας εὐθαλεῖς, ἀφ' ὧν καρποῦται. Περισυλλέγει τὰ πάντα μετ' ἐπιστάσις ἐξετάζει, ἀναλύει, ἀνασυνθέτει, πάλιν παρατηρεῖ τὴν γενικὴν ἀποψιν, και τέλος συγκροτεῖ τὰς θεωρίας τῆς, καταγράφει τὰ ἐξαγόμενα, κρατεῖ ἀληθῆ ἐθνολογικὴν γνῶσιν. Οὕτω παρατηρήσατε, ὅτι τὰ ἀγγλικὰ γραμματόσημα κατὰ τὸν πενηκονταετῆ περίπου αὐτῶν βίον, οὐδὲ κατὰ κεραίαν ἠλλαζαν τὴν κυρίαν παράστασιν. Ἡ προτομὴ τῆς Βικτωρίας και

1. Τοῦ λόγου περὶ τῆς χώρας ταύτης ἐμπεσόντος, ἀναγράφω περιέργως τινὰς σημειώσεις περὶ αὐτῆς. Ἡ παραλία αὕτη ἐστὶν ἀποικία ἰδρυθεῖσα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ὑπ' Ἀμερικανῶν ἀποίκων μαύρων, ἀλλὰ χριστιανῶν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἐκπολιτεύσεως τῶν ὁμοφύλων των. Ἐν τῇ κοινωσίᾳ δὲ αὐτῶν δὲν εἶνε δεκτοὶ λευκοί, ἐν ᾧ ἐν τούτοις ἔχει δημοκρατικὸν πολίτευμα και πρωτεύουσιν τὴν Μονροβία (4,000 κατ.). Ἡ χώρα ὑπερβαίνει κατὰ τὴν ἔκτασιν τὴν Ὀλλανδίαν, ἀλλ' ἀραιὸς πληθυσμὸς σχετικῶς ἐκείνη παρεμφερεῖ δ' ἡμῖν (διότι ἔκτασις 1 (Διεβρία): 2 (Ἑλλάς), και κάτοικοι 1: 2).

2) Τούτοις προσθέσατε τὴν ἰδιαιτέραν ταύτην ἐθνολογικὴν παρατήρησιν, ὅτι τὰ τρία ἐπόμενα κράτεα ἀναποσπάτως φέρουσιν, ἡ μὲν Ἑλβετία σταυρόν, ἡ Τουρκία ἡμισέληνον και ἡ Κίνα τερατώδη δράκοντα-τεκμήρια τῶν θρησκευτικῶν των πεποιθήσεων.

πάντοτε ἡ αὐτὴ προτομὴ, μετὰ διαφόρων πλασιῶν και μεγεθῶν. Τὸ δὲ παραδοξότερον συνίσταται εἰς τὸ ὅτι, οὐδ' ἀπαξ και ἐν αὐταῖς ἐτι τοῖς πρὸ διετίας ἐκδοθεῖσι οὐδαμῶς μετεβλήθη, οὔτε νεωτέραν οὔτε πρεσβυτέραν παριστώσα τὴν ἀνασσαν, ἀλλὰ πάντοτε νεαράν και εὐπρεπῆ ὡσεὶ τῆς ἀθανασίας τυχοῦσαν. Δὲν εἶνε ἀληθῶς ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπομονὴν ἢ ἐπιμονὴ αὕτη; ἀλλ' ἐγένετο ἴσως ἵνα ἐπιμαρτυρῆ ὅτι οἱ Ἄγγλοι εἰσὶν οἱ ἐπιμονέστεροι και ἰδιοτροπώτεροι τῶν ἀνθρώπων. Καὶ δὲν ἀληθεύει; Ἐν ᾧ τούναντιον, πολλὰ ἕτερα ἔθνη πλείστα ποιῶνται ἐκδόσεις ἀνευ ἀφορμῆς ὡς οἱ Βούλγαροι, δεικνύοντες τὸ ἀσταθὲς και εὐμετάβολον αὐτῶν, ἀριθμοῦσιν ἐντὸς 6 ἐτῶν, 5 ἐκδόσεις τῶν γραμματοσῆμων αὐτῶν, μετ' ἐναλλαγῆς τῶν χρωμάτων μόνον, ἀναίτιως. Παραδοξότερον ἐτι δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν γραμματοσῆμων κῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν και τῆς Ἀργεντινῆς, φερόντων τὰς εἰκόνας τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τῶν πολλαχῶς εὐεργετησάντων τὰ ἴδια ἔθνη, εἰς τεκμήρια εὐγνωμοσύνης. Ἄλλ' εὐγενέστερον, κατ' ἐμὲ, τούτων και πάντων τῶν λαῶν ἡ δημοκρατία τῆς Χιλῆς [AMN] κλειίζεται, προσφέρουσα μόνῃ αὐτῇ, πρὸς ὑψίστην προσωπικότητα, τὸν Κολόμβον, διὰ τῆς αἰέποτε εἰκονίσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῶν γραμματοσῆμων τῆς, τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Κόσμου. Ἴδου ἔθνη εὐγενῆ, ἰδοὺ λαοὶ εὐαίσθητοι, οἵτινες ἀξιοῦνται θαυμασμοῦ.

Μεταβαίνων ἤδη εἰς τὰς περὶ πολιτισμοῦ ἐθνολογικὰς ἐκ τῶν γραμματοσῆμων μελέτας και κρίσεις, ἐν μόνον θ' ἀναφέρω παράδειγμα ἀπὸ τῆς πληθῆος ἢν δύναμαι νὰ προσαγάγω, παρατηρῶν τὸ μακροσκελὲς τοῦ τῶν γραμματοσῆμων ἐθνολογικοῦ τμήματος. Νομίζω ὅτι πᾶς συμφωνεῖ τούτω, ὅτι ὅσα πλείω εἶδη χρήσεως γραμματοσῆμων ὑπάρχουσι παρὰ τινι ἔθνει, τόσω μείζων και ὁ πολιτισμὸς. Διότι ἐκάστη χρῆσις γραμματοσῆμων, πληροῖ μίαν κοινωνικὴν ἀνάγκην ἐπιδεικτικῆς χρήσεως γραμματοσῆμων, προσελθούσαν φυσικώτατα ἐξ οὐδενὸς ἄλλου εἰ μὴ, ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ἅρα τοῦ πολιτισμοῦ. Παράδειγμα λοιπὸν προχειρότατον φέρω τὰς Ἠνωμένας πολιτείας, ἐν αἷς ἡ χρῆσις τῶν γραμματοσῆμων ὑπερεξηκόντισε τὴν ἐν παντὶ ἄλλῳ ἔθνει. Ἐχουσιν ὑπὲρ τὰ δεκαπέντε εἶδη, δι' ὑπερδεκαπέντε χρήσεις (τὰ κοινὰ, τὰ εἰσπρακτέα, τὰ τῶν ἐφημερίδων και περιοδικῶν, τὰ τῶν ὑπουργείων, τὰ ἐντὸς τῶν πόλεων, τὰ τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας κτλ.). Φαντάσθητε ἐπομένως πολιτισμὸν. Ἐπίσης ἐν Ἑλβετίᾳ, Βελγίῳ κτλ. Καὶ τὸ πρᾶγμα θεωρεῖ σπουδαῖον, διότι οὐχὶ ἐξ ἀπλῆς ἰδιοτροπίας γίνονται ταῦτα, ἀλλ' ὅταν ὁ πολιτισμὸς αὐξήσῃ και αἱ σχέσεις πολλαπλασιασθῶσι, τότε ἐκδίδονται γραμματόσημα ἰδιαιτέρα ὑπουργείων και τηλεγράφων, ἐφημερίδων και σιδηροδρόμων. Ταῦτα ἀρκοῦσι.

(Ἀκολουθεῖ).

Ε. Βραγμ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Ἀναντιρρήτως σήμεραν ὁ κ. Δραγούμης εἶναι μία τῶν συμπαθεστέρων πολιτικῶν φυσιογνωμιῶν, εἰς τῶν ἐκλεκτοτέρων τύπων, ἀνδρῶς ἐπιστήμονος, πολιτευτοῦ διακεκριμένου, ὑπουργοῦ χρηστοτάτου. Καθ' ἣν ἐποχὴν μὲ μείζονα ἔντασιν πρωταγωνιστεῖ ἐν τῇ παρ' ἡμῖν κοινωνίᾳ ἡ ἀνικνότης, πολλὰς δὲ τὰ φαυλότερα κοινωνικὰ στοιχεῖα βακχεύουσι καὶ κορυβαντιῶσιν ἐν τε τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ διοικήσει τοῦ Κράτους μετ' ἀπαραδειγματίστου ἐν τῇ καθόλου Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ θρασυτήτος, χαρακτῆρος καὶ ἰκανότητος, ὡς τοῦ κ. Δραγούμη, εἶναι καὶ ζηλωτοὶ καὶ πολῦτιμοι.

Λόγῳ καταγωγῆς ὁ κ. Δραγούμης ἀνήκει εἰς μίαν τῶν εὐγενεστέρων καὶ λαμπροτέρων Ἑλληνικῶν οικογενειῶν τοῦ περιβλέπτου συγγραφέως τῶν *Ἱστορικῶν Ἀναμνήσεων*, ὑπὸ τὰς ὠριότερας ἐντυπώσεις οικογενειακοῦ παρελθόντος, ὡς ὄνομα, ὡς χαρακτῆρ καὶ ὡς ἰκανότης τιμᾶ τ' ὄνομα ἐκείνου, οὐ αἰ ἐν γένει κοινωνικαί, ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ ἐκδουλεύσεις πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος περιστεφόνται διὰ τῆς ἐγκαρδίου ἐυγνωμοσύνης τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τίς ὑπῆρξεν ὁ γηραιὸς τῆς «Πανδώρας» συγγραφεύς, πιστῶς εἰκονίζει, ὠραῖον γράμμα τοῦ ναυάρχου λόρδου *Λάϊους*, γράφοντος πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ ἀνδρός:

«Τοῦ πατρὸς ὑμῶν ὁ βίος ὑπῆρξεν ἄξιος θαυμασμοῦ, δι' ὅσας προσήνεγκεν οὗτος εὐγενεῖς θυσίας, πλήρης ἐνθουσιασμοῦ καὶ πατριωτισμοῦ, τὰ δὲ τέκνα αὐτοῦ ἀναμφισβητήτως θὰ κληρονομήσωσιν ὄνομα τιμιώτατον.»

Εἰς ἕτερος διάστημα ἑλληνιστῆς καὶ φιλελληνικώτατος ἀνὴρ, ὁ πολὺς *Εὐκλείης* ἄριστον ἐπιτάφιον ἔγραψε πρὸς τὴν οικογένειαν τοῦ Ν. Δραγούμη, ὅτε ἀποπέτασεν ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς τελευτῆς τοῦ τὰ εἰλικρινῆ συλλυπητήρια του, ἀνέφερον: «Ὁ θάνατος τοῦ ὑμετέρου πατρὸς ἀφίνει μέγα πένθος εἰς πάντας τοὺς Ἑλληνας πατριώτας καὶ εἰς πάντας τοὺς φιλέλληνας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν Παρισιανῆν ἡμῶν Κοινωνίαν».

Σπανίως μᾶλλον ἐξίχρηται παραδόσεις παρασκευάζουσι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐργασίαν ἀτόμου, προωρισμένου, ἵνα δράσῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν ἣ ἀνετρέφῃ καὶ ἐξῆσεν... Τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν κληρονομικὴν ἀρετὴν τοῦ κ. Δραγούμη ἐπέβρωσαν αἱ ἐν Παρισίῳ μακρὰ σπουδαὶ αὐτοῦ, ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του μὲ τὸ δίπλωμα διδασκτορῆς τῆς νομικῆς, ἤρξατο δὲ ἀμέσως ἐν τῇ δικαστικῇ ὑπηρεσίᾳ ἀναγκωριζομένη ἡ ὑπεροχὴ του.

Ὁ κ. Δραγούμης ἐπροκίεθη ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ νόος ἰσχυροτάτου, τὰ μᾶλα προσκλινοῦς εἰς ἐμβριθεῖς καὶ σπουδαίας ἐννοίας, διὰ σπανίας φιλομαθείας καὶ ἐργατικότητος, ἅμα δὲ

γενναίας καρδίας, ἀκάμπτου σταθερότητος καὶ ἀκαταγωνίστου δυνάμεως θελήσεως. Ἦτο προωρισμένος ἵνα ἀρμοδιώτερον ὑπηρετήσῃ τὸ Ἔθνος του...

Ἀποσυρθεὶς τοῦ δικαστικοῦ κλάδου, εἰς ὃν ταχίστα διεκρίθη, καὶ τῆς δικηγορικῆς ἐργασίας, εἰς ἣν μετέπειτα ὀλοψύχως ἀφωσιώθη, ἐπεδόθη εἰς τὸ πολιτικὸν σταθμὸν, ἐνωρίτατα δὲ σήμερον ἐν τῇ πολιτικῇ σκηνῇ κατέλαβε θέσιν διαπρεπῆ. Ὡς ὑπουργὸς εἶναι παράδειγμα ἀξιοπρεπετάτου ἀνδρός, ἀποπνέοντος τὸ μῦρον τῆς ἀρετῆς, πλεισταίως δὲ κατέδειξεν, ὅτι ἐν ἑαυτῷ τὸ καθῆκον τῆς αὐταπαρνήσεως, τοσοῦτον ὑπάρχει ζωηρόν, ὥστε νὰ δεσπόζῃ πάσης ἐγωιστικῆς ἐπιθυμίας καὶ μόνος ὁδηγὸς τῶν πράξεων αὐτοῦ νῆναδείκνυται. Ὡς κοινοβουλευτικὸς ῥήτωρ εἶναι εὐκρινῆς καὶ σαφῆς, ἀποφεύγων τὴν ἐξεζητημένην εὐγλωττίαν, ὁ λόγος του δὲ δὲν στερεῖται ἐπιτυχῶν χρωματισμῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀειμνήστου *Κομμουνιστοῦ*, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐφάνη οἰοῦναι συναίσθανθῆναι τὴν ἀνάγκην νέου πολιτικοῦ βίου, ἡ δὲ πολιτικὴ τῶν προγενεστέρων χρόνων, ἣτις ἐφάνητο ἀντλοῦσα τὰς ἐμπνεύσεις τῆς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος, δὲν ἐθεωρεῖτο πλέον ὡς ἀναποκρινόμενη εἰς τὰς νέας ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος. Ἀφίνεται τὸ σταθμὸν τῆς ἐργασίας εἰς τὸν κ. Τρικούπη πλῆρες, τὰ χίστα δὲ οἱ καιροὶ κατέδειξαν ὅτι αὐτὸς ἦτο καὶ ὁ ἀνθρώπος τοῦ ἔθνους. Ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ τὴν σημαίαν αὐτοῦ ταχθεὶς ὁ κ. Δραγούμης παραμένει συνεργατῆς χρηστὸς καὶ ἀξιοπρεπῆς φίλος πολιτικὸς τοῦ ἐξόχου πολιτευτοῦ, πρὸς ὃν ἡ πατρίς ἀμέσως ἀπέβλεψε, διότι ἡ ὑπεροχὴ νοημοσύνης του μόνον ἠδύνατο νὰ ὑπηρετήσῃ τὰς νέας ἀνάγκας αὐτῆς, καὶ νὰ διανοιξῇ ἀληθεῖς ὁρίζοντας πατριωτικωτάτης ἐνεργείας, ῥιζικωτάτων μεταρρυθμίσεων.

Ὁ κ. Δραγούμης εἶναι σήμερον ἐκ τῶν εἰλικρινεστέρων φίλων τοῦ κ. Τρικούπη. Τὸν ὑπηρετεῖ, ἐξ ἄκρας πεποιθήσεως ἀκολουθῶν τὰς πολιτικὰς του ἀρχάς, συνεργαζεται μετ' αὐτοῦ, διότι ἐξ ἀρχῆς ἐπίσθη, ὅτι οὗτος θὰ ἦναι τὸ μόνον πολιτικὸν πρόσωπον, εἰς ὃ ἡ νεώτερα γενεὰ ἐπὶ μακρὸν θὰ ἐμπιστευθῇ τὴν τύχην τῆς πατρίδος, ὁ μόνος ἄξιος, περὶ τοῦ οὐοῦ θὰ περιστραφῇ ὁ νεώτερος πολιτικὸς βίος τῆς Ἑλλάδος.

Δικαίως ἐντεῦθεν παρὰ τῷ κ. Τρικούπῃ ἀξιοῦται θερμότητος ἀγάπης καὶ πολλῆς ἐκτιμῆσεως. Δύναται τις εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς ἀποκλιρτήσεως τοῦ κ. Ράλλη καὶ τοῦ θανάτου τοῦ *Λομβάρδου*, ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῶν οὐχὶ μόνον φιλία, ἀλλὰ καὶ ἀμοιβαία τις ἀλληλεπίδρασις. Ἴσως εἶναι ἐν τοῖς ὑπουργικοῖς συμβουλίαις ὁ συζητικώτερος μεταξὺ ὄλων τῶν συναδέλφων του, μετ' αὐτοῦ δ' ὁ κ. Τρικούπης συζητεῖ καὶ συναποφασίζει τὰς οὐσιωδέστερας πολιτικὰς πράξεις.

Οὕτως ἀπολαύει σήμερον ὁ κ. Δραγούμης πανδήμων συμπαθειῶν, γενικωτάτης ἀκαταμαχῆτου πολιτικῆς ἐπιβροχῆς. Ἐν τῇ πολιτικῇ δὲν εἰσεχώρησε διὰ τῆς συκοφαντίας, οὔτε ἡ ὁ-

λίγον κατ' ὀλίγον δημιουργηθεῖσα πολιτικὴ του δυνάμις ἀπέβρευσεν ἐκ τῶν φαύλων μέσων, ἀτινα διαθέτουσι παρ' ἡμῖν αἱ ἔκνομοι καὶ ἀθέμιτοι ἐργασίαι, ἡ δυνάμις τῶν χυδαίων φρονημάτων, ἡ καταστρέφουσα πολλὰς καὶ καθιστώσα ἀγνώριστον κεκτημένην ἐπιβροχῆν, ἀδιαφιλονείκητον ὑπόληψιν.

Συγκεντρῶν ἐν ἑαυτῷ ὑπέροχα προτερήματα καρδίας καὶ διανοίας, ἀρετῆς καὶ μαθήσεως, μετέχων βίου ἐλευθερίου, πεποικισμένος μὲ πολιτικὸν νοῦν καὶ δραστικὸν χαρακτῆρα, μετέβηεν καὶ ὑλικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἀνήκει εἰς τὴν νεωτέραν πολιτικὴν γενεάν, ἣτις ὀλονέν τείνει νὰ διαπλάσῃ νέαν χρυστὴν ἑλληνικὴν πλάσιν, κατόπιν τῆς καθαρῆς τοῦ βλαβερῆς ἄγους τῶν διοικήσεων προγενεστέρων ἐποχῶν. ὑπηρετῶν δὲ σθεναρῶς τὰς ἀρχὰς τοῦ κ. Τρικούπη, προώριται νὰ παρῶσῃ ἐπιφανεῖς ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του, συνδῶν τ' ὀνομα τοῦ μετὰ τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῆς σπουδαιοτέρων ἔργων.

ἸΩΑΝΝΗΣ ΑΡΣΕΝΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ

ΥΠΟ

M. A. ΒΑΪΕΡ.

Ἐκ πάντων τῶν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐπιμαρτυρουμένων γεγονότων οὐδὲν ἐστὶν ἐγγίστα τοῦ προβλήματος τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ, οὐδ' ὅπερ μᾶλλον καὶ ἐπ' εὐθείας ἐνδιαφέρει τὴν τῆς ζωῆς ἄσκησιν, ὅσον ἡ ἰδέα τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἐκ τῆς ἰδέας ταύτης ἐξαρτᾶται σύναμα ἡ ἡμετέρα ἀξία, τὸ μεγαλεῖον καὶ αὐτὴ ἡ ἡμετέρα ὑπαρξίς: ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ζήσωμεν ἐκτὸς τῆς κοινωνίας, δὲν ὑπάρχει κοινωνία ἄνευ τοῦ νόμου τοῦ καθήκοντος.

Δυνατὸν νὰ θεωρήσωμεν τὸ καθῆκον εἴτε καθ' ἑαυτὸ, ὡς περ ὑπερτάτην ἀρχὴν τῆς ἠθικῆς, εἴτε ἐν ταῖς συνεπειαῖς του ἢ ἐν ταῖς διαφοραῖς ἐφαρμογαῖς ὧν ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐστὶν ἐπιδικτικὴ. Ὑπὸ τὴν πρώτην ταύτην ἔποψιν μέλλομεν ἐνταῦθα νὰ τὸ θεωρήσωμεν, μέλλομεν ἐνταῦθα νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ καθόλου καθήκοντος, ἀλλαγῶ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν καθηκόντων ἰδίως.

Ὅπως ἐπιβῶμεν εἰς ἀκριβῆ καὶ πλήρη γῶσιν τοῦ καθήκοντος, δέον νὰ σπουδάσωμεν αὐτὸ πρῶτον ἐν τῇ φύσει του, εἴτα ἐν τῇ ἀρχῇ του, οἱ δύο οὗτοι τίτλοι συγκεφαλαιῶσι πάντα τὰ λεπτομερῆ ζητήματα, ἅπερ περιλαμβάνει τὸ πρόβλημα ἡμῶν.

Ἰον Τί ἐστὶ τὸ πρῶτον τὸ καθῆκον καθ' ἑαυτὸ; καὶ τίνας οἱ οὐσιώδεις τούτου χαρακτῆρες;

Δύο κλάσεις παραγόντων κινῶνται ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου σκηνῆς. Οἱ μὲν τυφλοὶ καὶ καταδεδικασμένοι ὡς ἐκ τούτου

εἰς αἰώνιαν δουλείαν τείνουσιν ἀκουσίως καὶ ἀγνώτως εἰς τὸ προωρισμένον τέλος: τοιοῦτοί εἰσιν οἱ ἀστέρες, τὰ φυτὰ, τὰ ζῷα: οἱ δὲ νοητικοὶ καὶ ἐλεύθεροι βαδίζουσιν ἢ τοῦλάχιστον δύνανται βαδίζειν ἐν γῶσιν καὶ ἐκουσίως εἰς τὸν προορισμὸν τῶν: τοιαύτη ἡ ἀνθρωπότης.

Εἰς τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ἐνεργείας δύο εἶδη νόμων ἀναποκρίνονται: τὰ ὄντα τὰ μὴ γινωσκόμενα τὴν ἄνευ ἐπιγνώσεως λαμβάνουσιν ὠθησιν εἰς τὴν ὑποχωροῦσιν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιστάσεως: ὁ νόμος τῶν ὁ φυσικῶς νόμος δηλοῦται διὰ χαρακτῆρος ἀηττήτου ἀνάγκης, τυφλῆς, δηλ. τοῦ πεπραμένου. Πολλῶν διαφορὸς ἐστὶν ἡ θέσις τῶν γινωσκόντων καὶ κατεχόντων ἑαυτὰ ὄντων. Ὁ νόμος τῶν, ὁ ἠθικὸς νόμος, καίτοι ἐπιτάττων αὐτοῖς οὕτω πολιτεῦσθαι, ἀρτῆσιν αὐτοῖς τὴν δύναμιν τοῦ ἄλλως ἐνεργεῖν αἰ ἐπιταγαί του εἰσιν ἄριστοι οὐδὲν δύνανται νὰ μὴ ἐκτελέσωσι, καίτοι αἰσθάνονται ἑαυτὰ ὑπόχρεα νὰ ὑπακούωσιν αὐτῷ. Ὑπάρχει ἐνταῦθα ἀνάγκη ἰδιαιτέρας τάξεως, *sui generis*, ἣτις δὲν μᾶς ἐγκαταλείπει εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ἐν τούτοις δὲν μᾶς καταναγκάζει. Ἴνα ἐκφρασωμεν διὰ μίας λέξεως ἐκεῖνο ὅπερ ἠέλομεν μάτην ἀποπειραθῆναι νὰ ὀρίσωμεν, ὁ ἠθικὸς νόμος δὲν καταναγκάζει, ὑποχρεοῖ. Ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις ἐστὶ τὸ καθῆκον.

Τὸ πρᾶγμα δὲν γινώσκει ὑποχρέωσιν, μόνον τὸ πρόσωπον ὑποβάλλεται εἰς αὐτήν. Εἰς τὸ συνιστᾶν μάλιστα τὴν ἀτομικότητα ἡμῶν δηλ. εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἀπευθύνεται τὸ καθῆκον: ἐξαιρέσει τῆς προθέσεως δὲν ὑπάρχει μήτε ἠθικότης, μήτε ἀνθικότης. Ἡ εὐθυστατη πράξις, ἡ τὰ μάλιστα σύμφωνος τῷ κανόνι, ἐάν δὲν ἔχη ὡς ἀντικείμενον παραγομένη νὰ ἐκτελέσῃ τὸν νόμον στερεῖται πάσης ἠθικῆς ἀξίας. Οὐδὲν παρακωλύει ἀπ' ἐναντίας ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἡ ἠθικότης καὶ νὰ μὴ ἀναδείκνυται παρὰ ὄντι παρὰ τοῦ ὁποῖου ἀφῆρηθησαν οἱ ὅροι τῆς ἐνεργείας καὶ ὅπερ δὲν δύναται πλέον ἢ νὰ θέλῃ.

Τὸ καθῆκον τὴν ἐλευθερίαν μόνον θέλησιν ἀναγκάζει: ἀλλὰ τὴν ἀναγκάζει ἀπαραιτήτως, τὴν ἀναγκάζει πανταχοῦ καὶ πάντοτε. Ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις ἐστὶ καθ' ἅπασαν τῆς φράσεως τὴν αὐστηρότητα *παγκόσμιος* καὶ *ἀναγκαῖα*. Δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία θέλησις μὴ ἀναγνωρίζουσα κανόνα, νόμον τινά: διὰ τὸν ἐνεργούντα, τυγχάνοντα δὲ ἠθικότητος, καθ' ὅσον ἐστὶν ἐπιδικτικὸς ταύτης, οὐδόπως ὑπαρχοῦσι πράξεις ἀδιαφοροί. Ἡ ὑποχρέωσις ἐκεῖ μόνον ἵσταται ἐνθα παύει ἡ ἐλευθερία: ὁ τι δύναται διὰ τὸ ἀγαθόν, τὸ ὀφείλω.

Τὸ καθῆκον οὐκ ἐστὶν ἀναλόγως τῶν περιστάσεων μᾶλλον ἢ ἥττον ὑποχρεωτικόν. Ἡ ὑποχρέωσις ἐστὶ μία ἢ ἐστὶν ὀλοκληρὸς ἢ οὐκ ἐστὶν. Ἴνα τί λαλῆτε περὶ αὐστηρῆς ὑποχρέωσης, περὶ ὑποχρέωσης *εὐρείας*; Ὄφείλω ἀκριβῶς πᾶν ὁ τι ὀφείλω.

Τὸ ἐνικαίον τοῦτο ὅπερ παριστᾶ ἡμῖν τὸ βάθος, ἡ τῆς ἠθικῆς ὑποχρέωσης οὐσίᾳ ἀνευρίσκομεν αὐτὸ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ αὐτοῦ σημείῳ, ἐν τῷ σχήματί του. Ἐνδόμυχος σχέσις συνδέει εἰς τὴν ἠθικὴν πρόθεσιν τοιάνδε ἢ τοιάνδε ἐνεργὸν δια-

δήλωσιν, ἥτις ἐστὶν ἡ εἰλικρινὴς αὐτῆς ἐκφρασις, ἡ ἀληθὴς εἰκὼν. Ἐνταῦθα ὡσπερ εἰς τοσαύτας ἄλλας περιστάσεις ἡ ποικιλία μετέχει τῆς διανοητικῆς ἡμῶν ἀδυναμίας, ἥτις τοσοῦτον συνεχῶς πλανᾶται· δὲν ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ γεωμετρικῇ διὰ τὰ μὴ εἰσέτι ἐπιστημονικῶς λελυμένα ζητήματα ἀπόπειραι, ἀπορίαί, ἀντιφάσεις ἐξ ἐκείνων τέλος περὶ ὧν ὁ σκεπτικισμὸς δύναται νὰ εἴπῃ· «ἀλήθεια ἐνταῦθα, πλὴν ἄλλαχού;» Ἄλλ' ἐν τῇ ἠθικῇ ὡσπερ ἐν τῇ γεωμετρικῇ ἡ ἀλήθεια ἀπαξ τεθεῖσα ἐπιβάλλεται ἀμετάβλητος καὶ ἀναλλοίωτος διὰ πάσας τὰς νοήσεις. Οἱ χρόνοι, αἱ χώραι, αἱ προλήψεις, αἱ εἴξεις δὲν δύναται νὰ διαρρήξωσι τὴν ἄφρονη τῆς ταυτότητα. Ἔσεται εἰς αἰεὶ καθῆκον τοῦ υἱοῦ νὰ σέβηται, τὸν γηραιὸν πατέρα του, οὐδέποτε ἡ μονομαχία θὰ ἀναλάβῃ ἐφ' ἡμῶν πεπεισμένων τέλος περὶ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῆς τὸν ὑποχρεωτικὸν χαρακτήρα μεθ' οὗ εἶχον τοσοῦτον δυστυχῶς περιβάλλει αὐτὴν ἡ μάχμος ἰδιοτροπία καὶ τὸ ὑπερβαλλόντως εὐερέθιστον τῶν μεταγενεστέρων κοινωνιῶν.

Τὸ καθῆκον καταναγκάζει τὴν ἐλευθερίαν. Πάντες περὶ τούτου συμφωνοῦσιν οἱ ἠθικολόγοι· ἀλλ' εἶχει τὴν ἰσχὺν νὰ τὴν καταναγκάσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡσπερ διατείνονται τινες ἢ ἀπ' ἐναντίας, ὡσπερ ἄλλοι σκέπτονται, *μηδεμῖα κρῖσις, μηδεμῖα πράξις ὅπως διανοητικῆς κινήσεως τὴν θέλησιν*, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν μεταξὺ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς ἐκουσίας πειθοῦς συγκίνησιν τινὰ, αἰσθημὰ τι δηλ. συμφέρον τι πληροῦν τὴν ἀπόστασιν καὶ εἰσάγον τὰ διανοητικὰ παραγγέλματα εἰς τὸν πρακτικὸν κόσμον; Νομίζομεν μετὰ τοῦ Κλάρκ, τοῦ Πρίση, τοῦ Καντίου ὅτι τὸ καθῆκον ἐστὶν οὐ μόνον φῶς, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἐλατήριον. Πιστεύομεν μετὰ σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὅτι δυνάμεθα νὰ πράξωμεν τὸ ἀγαθὸν χάριν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅτι δυνάμεθα ν' ἀποπληρώσωμεν τὸ καθῆκον χάριν τοῦ καθήκοντος· *Vir-tutem amplectimur ipsam*.

Πῶς τάχα! οὐδέποτε συνέθη νὰ πεισθῶμεν εἰς τὸν κανόνα, νὰ τηρήσωμεν τὸν νόμον, ἄνευ οὐδενὸς ἑτέρου αἰτίου ἢ τοῦ τηρητῆ· τὸν νόμον ἢ πεισθῆναι τῷ κανόνι; Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει τοὺς Ἀριστέιδας οὐδὲ μόνῃ ἢ πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἀγάπη ἐλαύνει καὶ ἐμπνέει; Δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ πρὸς τὸ καλὸν κἀγαθὸν ἀγίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ αἰτινας ἀντὶ νὰ ὀδηγῶνται εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος διὰ τῆς ἐλπίδος τῆς ἡδονῆς δὲν ἐπιτρέπουσιν ἑαυτοῖς τὴν ἡδονὴν ἢ καθ' ὅσον παρίσταται ὑπὸ τὴν ὄψιν τοῦ καθήκοντος; Ἐὰν ἡ παρέμβασίς τῆς αἰσθητικότητος ἦν ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἵνα προκαλέσῃ τὰς ἀποφάσεις μας, ἡ παρέμβασίς αὕτη ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἀληθὴς αἰτία, μὴ ἔχουσα δὲ ἢ βούλησις μηδεμίαν δύναμιν ἀφ' ἑαυτῆς οὐδ' ἐφ' ἑαυτῆς δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἐλευθέρη. Προσέτι ἀντὶ νὰ μᾶς ὀρίζηται ὑπὸ τοῦ λόγου, ἀντὶ νὰ μᾶς ἐπιβάλληται ὡς ὑποχρεωτικὴ καὶ δικαία, ἡ πράξις ἦν ἀποκαλοῦμεν ἠθικῶς ἀγαθὴν, ἤθελε μᾶς προβάλληται ὡσπερ ἀπλῶς ἐπιθυμητὴ, ὡσπερ μέσον ἡδονῆς. Ἐπὶ ταύτῃ τῇ ὑπόθεσιν ἡ ἐλευθερία ἐστὶ χιμαίρα, τὸ δὲ καθῆκον κενὴ λέξις.

Ἄλλ' ἡ ψυχολογικὴ πείρα ἐπανίσταται κατὰ τῶν ὑλεθρίων τούτων συμπερασμάτων. Τὸ καθῆκον παρίσταται ἡμῖν ὡσπερ ἀρχὴ ἥτις οὐ μόνον κλονεῖ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν βούλησιν, ἀλλ' ἥτις προσέτι ἀπωθεῖ διαρρήδην τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐλατηρίων συνδρομὴν, ἄπερ ἤθελον τῇ προσθέσει, ἥτοι κατ' οὐσίαν νὰ τῇ ἀντικαταστήσωσιν. Ἡ πρόθεσις οὐκ ἐστὶν ἠθικῶς καλὴ ἢ καθ' ὅσον ἀνεπιφυλάκτως καὶ ἔνευ ὑστεροβουλίας πείθεται τῷ ἠθικῷ παραγγέλματι. Ὁ καλὸς κἀγαθὸς παρατρέπει ἐκ τῶν ἀποφάσεων του πάντα σκοπὸν ἐκ τῆς αἰσθητικότητος ἀπορρέοντα.

Ἡ ἐπιταττομένη πράξις ἐστὶ εὐχερὴς ἢ ἐπιμοχθὸς πρὸς ἐκτέλεσιν; ἢ ἐπιτυχία ἐστὶ βεβαία ἢ ἀμφίβηλος; Ἀποθήσεται ἡμῖν ὀφέλιμα τις ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ, προσεχὴς ἢ μεμακρυνμένη; Τοσαῦτα ζητήματα ὧν ἡ λύσις ἐστὶν ὑπὸ ἠθικῆν ἐποψίν ὅπως ἀδιάφορος, τοσαῦτα στοιχεῖα ἄπερ ἀπαγόρευται ν' ἀποδεχθῶμεν ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν ἡμῶν! Μὴ ποιήσωμεν τὸν ἠθικὸν παράγοντα κερδοσκοπὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐμπερον, ἢ ἀρετὴ ἐστὶν ἄμενόν τι ἢ ὑπολογισμὸς! Θέλει τὸ ἀγαθὸν διὰ τὸ ἀγαθόν. Πράξον ὅπερ ὑφείλεις, ἄς ἀποβῇ ὅτι τύχη. Ὁ ἀπαραίτητος τῆς ἠθικότητος ὄρος ἐστὶν ἡ ἀφιλοκέρδεια.

Μὴ συγχέωμεν, ὡσπερ ὁ ὕλισμὸς πασῶν τῶν χωρῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων, δύο φαινόμενα οὐσιωδῶς διάφορα τὸ δικαίον καὶ τὸ ὀφέλιμον. Ὁ ἠθικὸς νόμος ἐστὶν ὑποχρεωτικὸς, ὁ δὲ κανὼν τῆς πρακτικῆς ὀφελείας οὐδέ ὅπως, οὐδὲ δύναται νὰ ἦ· τὸ ὕλικόν ἀποτέλεσμα τῆς πράξεώς μου σπανίως ἐξαρτᾶται ἐξ ἐμοῦ, ἐγκτεται σχεδὸν πάντοτε ἐν ταῖς χερσὶ τῆς εἰμαρμένης. Τὸ καθῆκον ἀποβλέπει μόνον τὴν πρόθεσιν ἢ τὴν πράξιν δὲν θίγει αὐτοῦ ἢ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπόρροια τῆς προθέσεως καὶ εἰς ὃ τι ἐμπεριέχει προθέσεως «Κυρίως εἰπεῖν δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ πράξις, ὑπάρχουσι μόνον ἠθικαὶ προθέσεις» (ὄρα Κουζίνον φιλοσοφικὰ τεμάχια), τὸ συμφέρον ἀπ' ἐναντίας δὲν ἀποβλέπει ἢ τὸ ἐξωτερικὸν ἀποτέλεσμα, ἢ πρόθεσις δὲν θίγει αὐτοῦ παντάπασι. Τί ἐνδιαφέρει ἐμοὶ τῷ πάσχοντι ἢ ἄγονός σου εὐμένεια; Τὰ δεινὰ μου περιμένουσιν ἀποτελεσματικὸν φαρμακόν. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικότητος ἐστὶ μία καὶ ἀναλλοίωτος, οὐδὲν μεταβλητότερον καὶ μᾶλλον σύνθετον ἢ ἡ ὑποτιθεμένη ἀρχὴ τῆς ὀφελείας. Ἡ πρώτη ἐστὶν ἀπρόσωπος, ὑποβάλλει τὸ μέρος εἰς τὸ ὅλον τὴν ἀτομικὴν αἰσθητικότητα εἰς τὴν παγκόσμιον τάξιν, εἰς αὐτὴν ἢ ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάρνησις, ὁ ἠρωϊσμὸς. Ἡ δευτέρα ἀκριβῶς προσωπικὴ ὑποβάλλει τὸ ὅλον εἰς τὸ μέρος, τὴν παγκόσμιον τάξιν εἰς τὴν ἀτομικὴν αἰσθητικότητα, εἰς αὐτὴν ἢ ἀποκλειστικὴ καὶ ὑπέριμετρος φιλαυτία, ὁ ἐγωϊσμὸς. Πράττει οὕτω λέγει μοι τὸ λογικὸν ὥστε νὰ δύνασαι νὰ θεωρήσῃς τὸ πειστικὸν αἴτιον τῆς βουλήσεώς σου ὡς παγκόσμιον νόμον. Τί λέγει μοι τὸ συμφέρον; Ὅθ' πράξις οὕτως ὥστε τὸ κειστικὸν αἴτιον τῆς βουλήσεώς σου νὰ μὴ ἀρμόζῃ κυρίως καὶ ἀπολύτως ἢ σοί!

Ἄλλ' ἐνῶ εἰσὶ διακεκριμένα καὶ συχνάκις μάλιστα ἀντίθετα τὰ δύο ταῦτα ἐλατήρια δὲν εἰσιν οὐχ ἥττον ἐπίσης ἀ-

ναγκαῖα εἰς διατήρησιν τοῦ εἶδους καὶ τῆς κοινωνίας. Καταργήσατε τὸ συμφέρον, τὸ ἔτομον ἐγκαταλείπει παράτα ἑαυτὸ καὶ ἐπιλανθάνεται μέχρι τῶν οὐσιωδεστέρων ὄρων τῆς ὑπάρξεώς του. Καταργήσατε τὸ καθῆκον καὶ τὸ συμφέρον καθίσταται ὁ ἀποκλειστικὸς ἡμῶν νόμος, ἡ αἰσθητικότης πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦδε οὐδὲν ἰσορροπεῖ, ἐξάπτει πᾶν ἐν ἡμῖν προσωπικόν, τὸ ἐγὼ τίθεται ἐν ἑκάστῳ ἀτόμῳ ὡς τὸ κέντρον πάντων τῶν πραγμάτων, δυνατὸν ν' ἀποτελεσθῶσιν ἐτι διαβητικαὶ τινες ἐταιρίαί, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πλέον κοινωνία.

Ἰδοὺ τίνος ἔνεκα δὲν ὑπάρχει πράξις ἀληθῶς ὀφέλιμος ἥτις νὰ μὴ ἦ δικαία, πράξις ἀληθῶς ἐπιβλαβὴς ἥτις νὰ μὴ ἦ ἄδικος καὶ τάνταπαιν. Διὰ πᾶν καθῆκον τετελεσμένον ἐπισῦρον μεθ' ἑαυτοῦ θυσιάει τινὰ δικαίον ἐστὶ ν' ἀποζημιώμεθα. Διὰ πᾶσαν παραβάσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀπ' ἐναντίας ἐπινεγκούσαν ἀταξίαν τινὰ καὶ ἀποδιδόμενην ἡμῖν ἐξ ἧς παρὰ νόμῳ ἐπωφεληθῆμεν κατὰ δικαίον λόγον ὀφείλομεν νὰ δώσωμεν ἰκανοποίησιν. Ἐκ τούτου αἱ ἰδέαι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀμοιβῆς, τῆς κακίας καὶ τῆς τιμωρίας αἱ ἀηττήτως προσπεφυκυῖαι αἱ γέν πρῶται εἰς τὴν ἰδέαν πράξεως ἠθικῶς ἀγαθῆς, αἱ δὲ δευτέραι εἰς τὴν ἰδέαν πράξεως ἠθικῶς κακῆς· ἐξ ὧν ἀπορρέει ἡ ἀνάγκη τοῦ κύρους.

Τὸ κύρος τοῦτο ἐστὶ διπλοῦν. Πρῶτόν ἐστιν ἐνεστώσ' ἢ ἐπίγειον. Γενικῶς ὁ καλὸς κἀγαθὸς ἀμείβεται καὶ ἐνταῦθα διὰ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν ὑποταγὴν του εἰς τὸν κανόνα ὃς προτίθεται αὐτῷ, διὰ τῆς εὐφροσύνης τῆς συνειδήσεώς του, διὰ τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ὁμοίων του, διὰ τῶν ὑλικῶν πλεονεκτημάτων εἰς ἃ συνθέστατα ἐφικνέεται ἢ ἀρετὴ ἀκουσίως τῶν κωλυμάτων ἄπερ συσσωρεύουσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς, καὶ ἐνταῦθα ὁ κακὸς τιμωρεῖται ἔνεκα τῶν ἐκουσίως παραπτώματων του, τῆς ἐνόχου ὑποδουλώσεώς του εἰς τὸ κακόν, διὰ τοῦ ἐλέγχου, διὰ τῆς δημοσίας περιφρονήσεως, διὰ τῶν παντοειδῶν ἀθλιότητων ὧν τὸ ἐλάττωμα ὅσον ἐμπερον καὶ ἂν ἦ σπανίως ἀποφεύγει τὴν προσβολήν.

Τὸ δευτερόν ἐστὶ μεταγενέστερον ἢ θεῖον. Ἡ ἀπόλυτος δικαιοσύνη οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τούτου τοῦ κόσμου. Οὐ δέδοται τῷ ἀνθρώπῳ παρασχεῖν ἐν ἐντελεῖ ἀναλογία τῇ μὲν ἀρετῇ τὴν ἀμοιβῆν τῆς, τῇ δὲ κακίᾳ τὴν τιμωρίαν τῆς. Συχνότατα ἡ ἀρετὴ μετριόφρων ἢ ὑψηλόφρων διαφεύγει ἡμᾶς διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ἢ τοῦ μεγαλείου καὶ ἐτι συχνότατα μᾶς ἐλείπουσι τὰ μέσα ἵνα ἀξίως ἀνταμειψώμεν αὐτήν. Ἡ ἡμιδικαιοσύνη αὕτη εἰς ἡν αἱ ἀνθρώπινοι κοινωναὶ ὀφείλουσι ν' ἀρκῶνται συμπληρωθῆσεται ποτε καὶ ποῦ. Ἄλλη ζωὴ ἐξησφάλισται ἡμῖν ἐνθα πᾶσα ψυχὴ ἀπροκαλύπτως ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ὑπερτάτου κριτοῦ θέλει τέλος ἐκτιμηθῇ κατ' ἀξίαν καὶ ἀνταμειθῇ κατὰ τὰ ἔργα τῆς.

Ἄλλὰ μεταγενέστερον ἢ ἐνεστώσ' ἐπίγειον ἢ θεῖον τὸ κύρος οὐκ ἐστὶ διὰ τὸν ὄντως ἠθικὸν δρᾶστην ἢ συνέπεια τῆς πράξεώς του, οὐκ ἐστὶν οὐδὲ δύναται νὰ ἦ ἡ ἀρχὴ, τὸ καθῆκον μένει αἰεὶ τὸ ἐνιαῖον αἴτιον, τὸ ἐξαιρετικὸν τῶν περιορισμῶν ἡμῶν. «Ἡ εὐδαιμονία οὐκ ἐστὶν οὔτε δικαίωμα, καθ'

ὅσον δὲν ὑπῆρξεν αἴτιον, συγκεχώρηται τὸ πολὺ ὡσπερ ἐλπίς, ὡς ἄμεσος σκοπός, παύει νὰ ἦ νόμιμος καὶ ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ βαθμοῦ ἐνθα ἐτίθει ἢ εἰς τὴν ἀρετὴν πειθαρχία τῆς, μεταπίπτει μεταξὺ τῶν αἰσθητικῶν ἐκείνων ἐλατηρίων μεθ' ὧν τὸ πρακτικὸν πνεῦμα δὲν συμβιβάζεται.» (ὄρα Κουζίνον, μεταφρασις Πλάτωνος).

Ὁν Ἄλλὰ πόθεν προέρχεται ὁ νόμος οὗτος ὁ ἐπιβαλλόμενος οὕτως εἰς τὴν ἐλευθέραν ἡμῶν ἐνέργειαν καὶ πῶς προσκτώμεν τὴν τούτου ἰδέαν;

Φιλόσοφοι τινες ἀρχαῖοί τε καὶ μεταγενέστεροι διατείνονται ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος ἐστὶ συνέπεια τοῦ θετικοῦ νόμου, δὲν ἀναφέρουσι καὶ αὐτὸν εἰς σιωπηλὴν ἢ ῥητὴν συνθήκην προκαλομένην ὑπὸ τῶν κοινῶν συμφερόντων, ἄρδην ἀνατρέποντες οὕτω τὴν τάξιν τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς, καὶ ἐκλαμβάνοντες τὸ ἀποτέλεσμα ὡς αἴτιον καὶ τὸ αἴτιον ὡς ἀποτέλεσμα. Ὁ ἠθικὸς νόμος ἀντὶ νὰ ἦ τὸ ἀποτέλεσμα ἰδίας τινὸς συμφωνίας, κοινωνικῆς τινος συνθήκης, ἐστὶν ἡ βᾶσις ἐφ' ἧς ἐρείδεται πᾶσα συμφωνία, ἐφ' ἧς πᾶσα συνθήκη θεμελιούται· ἐκ δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος τῶν αἰ νομοθεσίαι ἡμῶν δανείζονται τὴν παγκοσμίως ἀνεγνωρισμένην αὐτῶν ἰσχύν, τὸ ἀναμφισβήτητον κύρος. Τί ζητούμεν πρὸ πάντων εἰς τὰ ἄρθρα τὰ ἐν τοῖς κώδικεσιν ἡμῶν ἐγγεγραμμένα· νὰ ὦσιν ὀφέλιμα; οὐχὶ ἀλλὰ νὰ ὦσι δίκαια. Ἐὰν συνθήκη τις εἴη δώσει ὑπαρξὴν εἰς ἠθικὴν ὑποχρέωσιν, ἕτερα τις συμφωνία ἢ δύναται νὰ τὴν ἀφαιρέσῃ. Τὸ δὲ καθῆκον τὸ καθιερωθὲν τὴν προτεραιάν ἤθελεν ἀνακληθῆ ἄνευ οὐδαμίας δυσχερείας τὴν ἐπιούσαν. Ἡθελεν εἶσθαι ἐπιτετραμμένον μάλιστα νὰ τροποποιήσωμεν αὐτὸ κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας τῶν στιγμιαίων συμφερόντων μας. Ἐκ τῆς βουλήσεως ἡμῶν ἤθελεν ἀρκέσει ὥστε ἡ ἀρετὴ νὰ καταστῇ ἐλάττωμα καὶ τὸ ἐλάττωμα ἀρετῆ.

Ὁ ἠθικὸς νόμος οὐκ ἐστὶν θεσμὸς ἀνθρώπινος· ἐστὶ θεῖος; Ὁ νόμος ἐν γένει ἐστὶ σχέσις συμφυῆς τῇ τῶν ὄντων φύσει, ὁ ἠθικὸς νόμος ἐστὶ σχέσις συμφυῆς τῇ φύσει λογικῶν ὄντων. Ἔστιν ἄρα ἀναγκαῖος εἰς τὸν Θεόν, ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Θεοῦ. Ὁ θεῖος λόγος ἐστὶν ἡ τούτου βᾶσις ὁ πρῶτος ὄρος. Ὁ Θεὸς τὸν εὐρίσκει ἐν ἑαυτῷ, ὡσπερ εὐρίσκει πᾶν τὸ ἑαυτοῦ, δὲν ποιεῖ, δὲν δημιουργεῖ αὐτόν, ἐπειδὴ δὲν ποιεῖ, δὲν δημιουργεῖ ἑαυτόν. Οὐδὲ δύναται νὰ τὸν μεταβάλῃ, νὰ τροποποιήσῃ αὐτόν, τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι νὰ μεταβάλῃ νὰ τροποποιήσῃ τὴν οὐσίαν του. Δυνάμεθα νὰ νοήσωμεν ἕλλως τε τὴν θεῖαν βούλησιν, ποιούσαν ἢ φθειρούσαν κατ' ἀρέσκειαν τὸν θεῖον λόγον! Μὴ ἐπειδὴ ὁ Θεὸς θέλει πράγμα τι ἐστὶ δίκαιον; ἢ μήπως ἐξ ἐναντίας ἐπειδὴ ἐστὶ δίκαιον ὁ Θεὸς θέλει αὐτό;

Ἄλλ' ἐὰν ὁ ἠθικὸς νόμος ἦ αἰώνιος καὶ φύσει ἀμετάβλητος ἢ γνωστὸς ἦν περὶ τούτου λαμβανόμενος ἄρχεται ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ. Ἔστιν ἄρα σπουδαῖον ἀναζητησάμεν ὑπὸ τίνος ὄρους ἡ γνωστὴ αὕτη ἀναφαίνεται ἐν ἡμῖν καὶ πῶς ἐφικνέεται εἰς τὴν πλήρη αὐτοῦ ἀνάπτυξιν.

Μία, ἀπόλυτος, ἀμετάβλητος ἢ ἠθικὴ ὑποχρέωσις παρά-

γεται ἐν πολλαπλαίς, σχετικαῖς καὶ διαφοροῖς πράξεσιν. Ἐν ταῖς πράξεσι ταύταις τὸ πρῶτον ἢ νόησις συλλαμβάνει αὐτήν. Εἰδική τις δύναμις ἀναγνωρίζει καὶ ἀνακηρύττει τοιοῦτον δόγμα ἠθικῶς καλόν, τοιοῦτον ἄλλο ἠθικῶς κακόν· ἢ δύναμις αὕτη ἐστὶν ἡ ἠθικὴ συνείδησις.

Τὸ πνεῦμα δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰς ἰδιαιτέρας γνώσεις ἃς ἡ δύναμις αὕτη χορηγεῖ ἡμῖν. Μόλις ἐτεκμηριώσαμεν ὅτι τοιαύτη πράξις ἐστὶν ἠθικῶς καλή, τοιαύτη ἄλλη ἠθικῶς κακὴ καὶ παράυτα ἐννοοῦμεν διατὶ φέρεται τὸν χαρακτῆρα τοῦτον καὶ διατὶ πᾶσα πράξις τοῦ αὐτοῦ εἶδους θὰ τὸν φέρῃ ὡσπερ αὕτη. Ὑπερανῶ τῆς ἰδίας διαγνώσεως, ἢ ἐπιδοκιμάζομεν ἢ ἀποδοκιμάζομεν, παρίσταται ἡμῖν ὁ κανὼν ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἡ κρίσις μας ἀποφαίνεται τὸ πρῶτον χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ ἀρκούντως, εἶτα μετὰ πλήρους καὶ ὁλοκληροῦ γνώσεως τῆς πράξεως. Ὁ κανὼν οὗτός ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀρχὴ ἢ ἡ ἰδέα τοῦ καθήκοντος, ἰδέα καθολικὴ, ἀναγκαιὰ, ἀμετάβλητος, ὡσπερ ἀπεδείξαμεν τοῦτο. Ἡ ἰδέα αὕτη δὲν ἀπαιτεῖ, ἵνα μορφωθῇ ἐν ἡμῖν, ὡσπερ αἱ καθολικότητες κατωτέρας τάξεως παρατεταμένην καὶ καρτερικὴν σύγκρισιν πολλῶν φαινομένων μᾶλλον ἢ ἥττον ἀναλόγων· τὰ φαινόμενα ταῦτα οὐσιωδῶς σχετικὰ, δὲν δύνανται νὰ παράσχουσιν ἀπόλυτον κανόνα, κανόνα ἀνεπίδεκτον ἐξαίρεσεως. Ἡ διανοητικὴ δύναμις εἰς τὴν ὀφείλεται ἡ ἰδέα αὕτη ἐστὶν ἡ ἰδέα μεταφερούσα μας ἀμέσως στιγμιαίως ἐκ πρώτης καὶ μοναδικῆς πείρας εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ἀπολύτου, ἐστὶ δηλ. ὁ λόγος. Πάντα τὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα ἀπησχολήθησαν περὶ τῆς τοῦ καθήκοντος ἰδέας.

Η ΕΠΙΣ

ΤΟΥ DE BROSSES ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΟΛΤΑΙΡΟΝ

KATA ΤΟΝ CUNISSET GARNOT (REVUE DES DEUX MONDES 1888 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 15)

(Συνέχεια προηγ. φύλλου).

Ἄλλ' ἡ ἡρεμία αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ, ὁ Βολταίρος εἶχεν ἀναγκὴν πλείονος κινήσεως. Ἐν σιγῇ παρερχόμενοι τὰς πρὸς ὅλον τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ, βλέπομεν αὐτὸν ἐνσυχλῶντα ἀδιακόπως τὸν πρόεδρον διὰ ταύτην ἢ δι' ἐκείνην τὴν αἰτίαν. Ἀναμιγνύεται εἰς ὅλας τὰς δίκας τοῦ Gex, αἵτινες ἐκδικάζονται ἐν Dijon. ἔχει ἀείποτε πελάτην τινὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ, ὑπὲρ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ προέδρου de Brosse. «Πράξετε ἐν ὀνόματι τῆς φιλανθρωπίας, γράφει αὐτῷ, ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ πράξῃ τις ὑπὲρ τούτων συμπαθήσατε πρὸς τοὺς δυστυχεῖς, ὑμεῖς δὲν εἴθετε ἱερεῖς κτλ.» Ὁ πρόεδρος ἀποκρίνεται πάντοτε πρὸς πάντα τὰ ζητήματα μετὰ καλοσύνης καὶ συγχρόνως μετ'

εὐφραίας· ἀλλὰ φαίνεται δυσηρεστημένος, καὶ ὡς δικαστὴς πάντοτε περίφροντις διὰ τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα ὡς καὶ διὰ τὴν εἰς ἄκρον λεπτήν φήμην ὑποφέρει μᾶλλον ἢ ζητεῖ τὴν τιμὴν τῆς ἀλληλογραφίας ταύτης. Καὶ τοσοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον εἶνε σπανιώτατον νὰ μὴ ποιήσῃται ὁ Βολταίρος ἐν ἐκάστη ἐπιστολῇ, ὑπαινιγμούς τινας περὶ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὡς ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐνοικιαστοῦ τοῦ προέδρου. Φαίνεται νομίζων ὅτι ἐπλήρωσε πολὺ ἀκριβᾶ, ὅτι δὲν συνεζήτησεν ἀρκετὰ, ὅτι ὑπεχώρησεν πολὺ ταχέως εἰς τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας, καὶ ἀδιαλείπτως ἐπανέρχεται εἰς αὐτά. Ἐν ἀπολύτῳ ἀγνοίᾳ τῶν περὶ τὸ δίκαιον διατελῶν φαίνεται ἐλπίζων, ὅτι δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὰ γενόμενα καὶ νὰ ἐπιτύχῃ νέων τινῶν πλεονεκτημάτων.

Ὁ πρόεδρος οὐδὲν τούτων θέλει νὰ ἐννοήσῃ. Τὰ μηδαμινὰ ταῦτα πραγματὰ εἶνε πολλῶ ὑποδεέστερα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἢ ὥστε νὰ συζητήσῃ αὐτά. Δὲν ἀποκρίνεται ἢ μίαν μόνον φορὰν, ἀλλὰ μετὰ φρασεῶν λίαν σφοδρῶν. «Συμφωνήσαμεν ὡς εὐγενεῖς ἄνθρωποι, καὶ ὡς ἄνθρωποι τοῦ κόσμου, οὐχὶ ὡς προμηθευταί, καὶ ὡς ἄνθρωποι ἐρίδων. Τὸ καθ' ἡμᾶς, εἶνε ἀδύνατον νὰ πράξῃτε ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἄλλως, ἢ ὡς εὐγενεῖς ἄνθρωποι, ὡς θὰ ἐπράττετε περὶ κληρονομικοῦ ἡμῶν κτήματος, ὡς καλὸς ἰδιοκτῆτης καὶ ὡς καλὸς οἰκογενειάρχης. Λοιπὸν ἐμπιστεύθητε ὑμεῖς εἰς ἐμέ, καὶ ἐγὼ ἐμπιστεύομαι εἰς ὑμᾶς, καὶ ἄς λεχθῶσιν ἅπαξ διὰ παντός τὰ πράγματα ταῦτα μεταξὺ ἡμῶν.» — Πρὸς τοιαύτην σταθερὰν καὶ εὐκρινὴ γλώσσαν, πρὸς ἐπικλήσιν οὐ μόνον εὐγενῆ, ἀλλὰ συγχρόνως ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας τιμῆς αὐτῶν στηριζομένην, φαντάζεται πᾶς τις βεῖ τὸ ἐπεισόδιον ἔληξε καὶ ὅτι ὁ Βολταίρος θὰ ἀφίση τὸσον ποταπὴν συζήτησιν. Ἄλλ' ὁ οὕτως νομίζων κακῶς θὰ ἐγνώριζεν τὸν Βολταίρον. — Φαίνεται ὅτι οὐ μόνον δὲν ἐνόησεν ὅτι ἐγράψεν αὐτῷ ὁ de Brosse, ἀλλ' ὅτι οὐδ' ἀνέγνωσε κἄν αὐτά, διότι ἐξακολουθεῖ ἡσύχως καὶ ἀσφαλῶς ἀποκρινόμενος πρὸς τὸσαύτην μετριότητα καὶ σύνεσιν διὰ χειρίστων τρόπων. Καταρρίπτει τὸ ἡμισυ τοῦ πύργου, κόπτει τὰ δένδρα περιφρονῶν τὸ συμβόλαιον, μεταβάλλει τὰ δάση εἰς ἀγρούς, ὅσα καὶ ἐὰν εἴπῃ ὁ πρόεδρος, ἀρνεῖται νὰ πληρώσῃ τὰ δικαιώματα τῆς μεταβολῆς, δὲν θέλει νὰ συγκατανεύσῃ εἰς ἀναγνώρισιν τῆς γῆς, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἀφήσῃ νὰ ἀπολεσθῇ ἡ δικαιοσύνη ἐν Tourney ἐπειδὴ δὲν ἠθελε νὰ ἐξαρκῆσθαι αὐτήν. Ὅσον δὲ καὶ ἂν παριστῶσι αὐτῷ πόσον πάντα ταῦτα ἀντικείμενται οὐ μόνον πρὸς τὸ συμβόλαιον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς νόμους, αὐτὸς ἐρείδεται ἐπὶ τῆς προσβληθείσης μεγαλειότητος αὐτοῦ καὶ ἀποφαίνεται, ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ τρίποδος, εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἀνῆλθεν. «Ἐχω πᾶσαν ἀφορμὴν νὰ κολακεύωμαι ὅτι δὲν θὰ με ταραξήτε ἐν ταῖς ἐκδουλεύσεσιν, ἃς παρέχω ὑμῖν τε καὶ τῇ οἰκογενείᾳ ὑμῶν. Ἐπραξα τὸ καλὸν ἐξ ἔρωτος πρὸς αὐτὸ τὸ καλόν, ὁ δὲ οὐρανὸς θὰ με ἀνταμείψῃ, θὰ ζήσω πολὺ διότι ἀγαπῶ τὴν δικαιοσύνην.»

Ἄλλ' ἀντιλέγουσι τὰ πάντα μεταβάλλονται! Ὁ Βολταίρος δὲν εἶνε ὁ Θεὸς πλέον ὅστις ἐκ τῶν ἄνω δικάζει τὴν ἀδι-

κίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ δίδει χρησμούς περὶ δικαιοσύνης: Δὲν θέλει μάλιστα νὰ εἶνε οὔτε Γάλλος! Κατέρχεται ἀπὸ τοῦ τρίποδος αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς βιαιοτάτης καὶ γελοιστάτης ὀργῆς. Ἀκούσατε αὐτόν. «Πρέπει νὰ διεγείρῃ τις ταραχὰς, νὰ τυρβάξῃ, νὰ ἐνεργῇ, νὰ ὁμιλῇ καὶ νὰ νικήσῃ. Ἐβελτίωσα τὸ Tourney, ἐβελτίωσα τὴν γῆν, ἀλλὰ θὰ παραδώσω τὰ πάντα εἰς τὸ πῦρ, ἐὰν μοῦ κλέψωσι τὸ ἐλάχιστον τῶν δικαίων μου! Εἶμαι Ἐλθετός! δὲν ἀκούω λόγον, ὅταν μὲ κακοποιῶσιν. Ἐχω ἀρκετὴν περιουσίαν, ὥστε νὰ ζήσω ἄνευ τοῦ Tourney, καὶ προτιμῶ νὰ ἀφήσω νὰ φυτρώσωσι βᾶτοι ἐν αὐτῷ ἢ νὰ καταδιώκωμαι δι' αὐτό!... κ. λ.» Τὸ εὐμετάβολον τοῦτο τῆς στάσεως, ἢ παντελῆς λήθης τῶν γενομένων συμφωνιῶν καὶ τῶν ἀνταλλαχθέντων λόγων, ἡ ἡρεμία τῆς συνειδήσεως ταύτης, ἣτις προσαρμύζεται ἐν πασῇ περιστάσει πρὸς τὰ ἑαυτῆς συμφέροντα, πάντα ταῦτα ἐξέπληττον μὲν καὶ ἐλύπουν τὸν πρόεδρον, ἀλλὰ δὲν ἐτάραττον αὐτόν. Ἀπεκρίνετο πάντοτε μετὰ τῆς αὐτῆς ἀταραξίας, μετὰ τοῦ αὐτοῦ φιλικοῦ ὕψους, μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Ἡ συζητήσις αὕτη διήρκεσε πλέον τῶν δύο ἐτῶν. — Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ ὀργισθῆ. Ἄλλ' ἐγύμναζε τὴν ὑπομονὴν αὐτοῦ καὶ συνεκράτει τὴν γραφίδα πλέον ἢ δύο μακρὰ ἔτη· εἶχεν ἐξαντλήσῃ πάντας τοὺς εὐφημισμούς καὶ πάντας τοὺς καθησυχαστικούς τρόπους. Εἰ καὶ ἠσθάνετο πρὸς τὴν μεγαλοφυίαν τοῦ Βολταίρου τὸν εἰλικρινέστατον καὶ τὸν εὐλογώτατον θαυμασμόν, ἠναγκάσθη τέλος νὰ χωρίσῃ τὸν ἄνθρωπον τοῦ συγγραφέως, ἀπὸ ὃ ἴδιος ἠναγκάσεν αὐτόν εἰς τοῦτο. Γενομένου τοῦ χωρισμοῦ τούτου, πρὸς μὲν τὸν ταραξίαν καὶ ὑπόπτον γέροντα, ὡς ἦτο τότε ὁ Βολταίρος, τὸν πεπικραμένον διότι κατεδιώκετο, τὸν ζηλότυπον διὰ πολλὰ πράγματα, τὸν περὶ τὰ ὕλικα αὐτοῦ συμφέροντα πολλῶ πλέον ἀπησχολημένον ἢ ὅσον ἡ ἐξις αὐτοῦ πρὸς φιλοσοφικὰς θεωρίας ἐπέτρεπε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὁ de Brosse γινώσκει νὰ προσφέρῃται κατ' ἀξίαν καὶ κρατεῖ τὴν ἀρμόζουσαν πρὸς αὐτὸν θέσιν. — Εὐγενεῖς, ἀγαπητός, συμπεριφερόμενος συμφώνως τῇ θέσει αὐτοῦ, τέλειος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, πολὺ ὑπερανῶ τῶν μικροπρεπειῶν, δι' ὧν ὁ Βολταίρος ἐπείραξεν αὐτόν, δικαστὴς μεγάλῃς ἀξίας, τιμώμενος ὑπὸ τῶν συναδέλφων καὶ ὑπ' ὅλων τῶν πλησιαζόντων αὐτόν, αἰσθανόμενος ὅτι ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῦ προσηλωμένα τὰ βλέμματα πάντες οἱ ἐπιφανεῖς τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ ἄνδρες, δὲν θὰ ταπεινώσῃ ποτὲ τὸ μέτωπον ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, καὶ θὰ ὁμιλήσῃ αὐτῷ εὐθύς ὡς ἀρμόζει.

(Ἀκολουθεῖ).

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Γυνὴ τις κακοενδεδυμένη ἀπολέσασα ἐκ τῆς οἰκίας τῆς χρηματικῶν τι ποσόν, ὕπερ ἐκέρδησε διὰ τῆς ἐργασίας τῆς, ὑπῆγε πρὸς τινὰ χαρτοσκόπον ὅπως δυνήθῃ νὰ ἐξιχνιάσῃ τὸν κλέ-

πτην. Ὁ καλὸς μάντις, ἀκούσας τὴν αἰτίαν τῆς ἐλευσεως τῆς γυναικὸς καὶ ζητήσας καὶ λαθῶν παρ' αὐτῆς ὡς προκαταβολὴν μίαν δραχμὴν, παρατάσσει ἐν γραμμῇ τὰ παιγνιόχαρτά του, ἐπειτα στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν χειρῶν φαίνεται εἰς βαθεῖαν μελέτην δοθεῖς· ἐπὶ τέλους ἀνακούφας ἐκ τῆς μελέτης λέγει πρὸς τὴν μαντευομένην — Ἐκ τῶν χαρτίων μου βλέπω ὅτι δὲν εἶσαι πλουσία. — Ἔστω, ἀπεκρίθη ἐκείνη.

— Ἄλλα, κυρά μου, τὰ χαρτιά μου δεικνύουν ἀκόμη ὅτι ὑπέφερες ἀπωλείας.

— Μάλιστα, ἀπεκρίθη ἡ γυνή, καὶ ἡ τελευταία μου ἀπώλεια εἶναι τῆς δραχμῆς τὴν ὅποιαν σοὶ ἔδωκα.

Ἐπιτρέψῃ τις εἰσερχεται δρομικῶς εἰς τὸ δωμάτιον Καρόλου τοῦ Ε'. καὶ ἐξ' ἀπροσεξίας ἀνατρέπει τράπεζαν ἐφ' ἧς ὁ ἡγεμὼν οὗτος εἶχε τεθειμένα τριακοντα ὠρολόγια, τὰ ὅποια ἐνοεῖται, ἐθραύσθησαν. Ὁ ἀγαθὸς βασιλεὺς ἀντὶ νὰ ὀργισθῇ, ἀπ' ἐναντίας ἐδόθη εἰς γέλωτα.

— Εὐγε, εἶπεν εἰς τὸν ἐντρομὸν μείναντα ὑπηρετήν. Σὺ εὖρες τὴν μέθοδον νὰ τὰ καμῆς νὰ πηγαίνωσι συμφώνως, τὸ ὅποιον ἐγὼ πρὸ πολλοῦ ματαίως ἐπάσχισα.

Ο ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΥΠΟ

ΦΟΙΒΟΥ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

(Συνέχεια προηγ. φυλ.).

Τῇ ἐπομένῃ πρωΐᾳ ὁ καιρὸς ἦτο εὐδιώτερος, τὰ δὲ νέφη παραβούμενα ὑπὸ τοῦ πνέοντος ἐλαφροῦ ἀέρος ἀπεκάλυπτον κατὰ μικρὸν τὸν γλαυκὸν οὐρανόν, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν παρελθούσαν θύελλαν ἦτο εἴπερ ποτὲ αἰθριώτερος. Ἡ φαλακρότης τῆς σειρᾶς τῶν ὄρεων τοῦ Ταύγετου ἦτο ἡ ἀποκαλυπτομένη θέα, ἧς ἡ διαρκὴς ἐξέλιξις οὐδὲν πλέον τῆς μονοτονίας προσέφερε πλεονέκτημα. Ἄλλ' ὁ γινώσκων ὅτι τὰ ζηρὰ ταῦτα ὄρη ὑπῆρξαν τὸ ἐνδαιτύημα περιφήμου λαοῦ κατορθώσαντος παρὰ τὸν ἄγονον τοῦτον λίθον νὰ διαδραματίσῃ πλείστα μεγαλουργήματα ζυπυρούμενος ὑπὸ γενναίου φρονήματος, οὗτος ἠρέσκετο νὰ περιεργάζεται τὰ ἄφορα ταῦτα ὄρη ἐπιθυμῶν νὰ ἀναπολήσῃ ἐνδόξους ἄθλους ἐμπαθοῦς λαοῦ προτιμησαντος τὴν ἐλευθερίαν ἐπὶ τῶν ἀύχμηρῶν κορυφῶν ἀδατων ὄρων, ἢ τὴν δουλείαν ἐν ταῖς θαλαραῖς καὶ πολυκάρποις πεδιάσιν. Ὁ ἐνδαιτυόμενος λαὸς ἐπὶ τῶν ὄρεων αὐτῶν εἶνε ὁ τῶν Μανιατῶν, τοῦ ὁποίου τὰ ἦθη βασιζόμενα ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ φρονήματος, ὅπερ συνήγαγεν ἐκεῖ τοὺς γεννήτορας αὐτοῦ, εἶνε ἴσως ἡ μᾶλλον ἐμπνεύουσα πηγὴ, ἀφ' ἧς ὁ ποιητὴς τῶν νεωτέρων χρόνων θὰ ἀντλήσῃ τὸ ἔξσημα πρὸς τὴν ἐλευθε-

ρίαν, καὶ θὰ ὑμνήσῃ ἀφελείς ἀλλ' ἐνθουσιαστικὰς εἰκόνας βίου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγνότης τῶν ἠθῶν ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν σφοδρότητα καὶ τὸ ἀνεξέλειπτον τῶν παθῶν.

Ἡ ἀφύπνωσις τῆς ὅλης Πελοποννήσου πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἡ ἀποτίναξις τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας παριστῶσι συγκινητικώτατον δρᾶμα ἐλπολιτιστικῆς προόδου τῶν νεωτέρων χρόνων· ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ἐν τοῖς βράχοις αὐτοῖς Ἰδρυσις ἀσθέστου ἐστίαις ἐλευθερίας εἶνε θαυμαστὸν μάθημα διδάσκον πῶς λαὸς τις δύναται νὰ ζῇ ἀνεξαρτήτως ἀναγνωρίζων ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶνε ἡ μόνη ἀρετὴ ἡ διακρίνουσα κατ' ἐξοχὴν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν.

Τὸ πλοῖον ἐμποδιζόμενον ὑπὸ τῆς νυκτερινῆς δίνης βραδείως διέσχισε τὰ ἀνθισταμένα κύματα, μόλις δὲ κατὰ τὴν αὐγὴν κατῴρθησε νὰ παρακάμψῃ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Γερηνία, ὅτε ἡ κατάστασις τοῦ καιροῦ εἶχε πραϋνθῆ, καὶ προὐχῶρει ταχύτερον παραπλέον τὰς βραχώδεις ἀκτὰς τῆς Μάνης. Πρὸς τὸ βάθος γωνίας σχηματιζομένης ὑπὸ τοῦ ἄνωθεν προεξέχοντος Γερηνία καὶ ἀριστερόθεν ὑπὸ τῆς εὐθυτάτης ὑπωρείας τῆς μακρᾶς σειρᾶς τοῦ ὄρους Ταυγέτου, κεῖται ἡ πρώτη ἀπαντῶσα μανιατικὴ κωμόπολις Καρδαμύλη. Τὸ πλοῖον διήρχετο ὀλίγον ἀπωτέρω, οὕτω δ' ἦτο δύσκολον νὰ διακρίνη τις καλῶς τὴν σμικρὰν ταύτην πόλιν πεφημισμένην διὰ τὴν ἀρίστην ἐλαιοπαραγωγὴν τῆς· διέβλεπεν ὅμως εὐχερῶς μεταξὺ τῶν ὡσεὶ ἀπειλητικῶς ὑψουμένων ἀποτόμων ὀρέων τὸν εὐθαλέστατον ἐλαιῶνα, βεβαίως ἐκεῖ φυτευθέντα πρὸς μικρὰν ἀναψυχὴν τοῦ παραπλέοντος τὰς ἀπορρώγας αὐτὰς ἀκτὰς, καὶ τὰς πυργωτὰς οἰκίας, προάγγελον τῆς μετὰ μικρὸν μελλούσης νὰ ἐξελιχθῇ ἀσυνήθους θέας πολυχίνων καὶ μινομερῶν συγκεντρώσεων πύργων, τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἀγριότης ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ἐνδον πτωχείαν, ἐνῶ οἱ ἐν αὐτοῖς κατοικοῦντες ἐμποροῦνται συναισθήματος ἀφειδοῦς ξενικῆς διακρινόμενης ἐν ὀλίγοις λαοῖς.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸ πλοῖον προσωρμίσθη ἐν τῷ ὄρω ἐτέρου πολυχίνου τῆς Ἀρεουπόλεως, ἐνθα ἡ ἐμφάνισις τῶν Μανιατῶν ἐκπλήσσει τὸν παρατηρητὴν, μάλιστα μὴ ἔχοντα ἄλλο τι νὰ περιεργασθῇ. Ὑψηλότατοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μελανόχρωτες ἄνδρες σπινθηροβολοῦντας ἔχοντες ὀφθαλμοὺς καὶ φέροντες πυκνοτάτην κόμην μετὰ μακρᾶς γενειάδος καὶ ἀπειλητικωτάτου μύστακος, ὁμοιάζον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἡ φαντασία διαμορφοῖ ὅτε ἐν τῷ τρόμῳ ἀπαισίου ἐγκλήματος θέλει νὰ δημιουργήσῃ τὸν ἄγνωστον κακοῦργον, ὃς ἐξ ἀποκρύφων καὶ σκοτεινοτάτων καταγωγῶν αἰφνης ἐξεληθὼν, ἅμα ἐμφανισθεὶς ἐνέσπειρε τὴν φρίκην τοῖς φιλησύχαις πολίταις. Ἐν τούτοις οἱ τὴν μορφήν δυσθέατοι οὗτοι, ἅμα ἀνοίγοντες τὸ στόμα, ὅπως διερμηνεύσῃ τὴν ιδέαν τῶν ἐμπνέουσι τὴν πίστιν, τὸ θάρρος, ἴσως δὲ ἡ φιλία μόνον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπανευρίσκει τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐστίαν τῆς. Τούναντίον, ἕτεροι μικροὶ τὸ ἀνάστημα, ταπεινοὶ τὸ ὕψος, τὴν φυσιογνωμίαν δειλοὶ, μὴ ἐκφράζοντες διὰ τῆς ἐμφανισέως τῶν ἢ τὴν παντελῆ κοσμικὴν ἄγνοιαν, ἐνδεῆ ὄντα ἀ-

κατάλληλα πιθανὸν πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν, μὴ φέροντα ψυχὴν ἢ καρδίαν ζωπυρουμένας ὑφ' ὁποίου δῆποτε πόθου, ἀπλῆς θελήσεως ἢ ἐμπορουμένην λογισμοῦ τινος, ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἴσως θὰ ἀγνοῶσι νὰ διακοινώσωσι τι περὶ τῆς ὑπάρξεώς των, οὗτοι ἐν τούτοις εἶνε οἱ γινώσκοντες κάλλιον παντὸς ἐτέρου νὰ ἐκτιμῶσι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐπενεχθεῖσαν παραμικρὰν προσβολὴν, ἐν σιγῇ δὲ ἄχρι τελευταίας ζωῆς, νὰ τηρῶσιν ἀδιάγραφτον μνήμην ἐκδικήσεως, τὴν ὁποίαν δεόν ἡμέραν τινα νὰ ἐκζητήσωσιν, οὐδεμίαν ἄλλην ἠδονὴν αἰσθανόμενοι μέχρι τῆς ἐπιτεύξεως ταύτης. Ἡ μνησικακία ἡ ἐκδικήσις παραδιδόμενη ὡς ἱερὰ παρακαταθήκη ἀπὸ γενεᾶς εἰς ἄλλην, ὅπως ποτ' ἂν, πραγματωθῇ διὰ πάσης θυσίας, εἶνε τὰ χαρακτηριστικώτερα συναισθήματα ἐν τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῖς· καὶ ὅμως ἐκεῖ ἐνθα τὸ ἀπηνὲς ἀνήγειρεν εὐσταθέστατον τὸ ἀπειλητικὸν ἐμβλημα τοῦ, ἡ συμπάθεια, ἡ ἀφοσίωσις ἀνεπιδεικτῇ ἐμφωλεύουσιν ἐπιμελῶς ἐκκολάπτουσαι τὴν ἀνεκτίμητον ἀρετὴν τῆς εὐγνωμοσύνης, εὐγνωμοσύνης ἀπονεμομένης καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν τοσοῦτον τυχαίαν ὅσον καὶ σμικρὰν προσφορὰν. Παρὰ τῷ συνδυασμῷ αὐτῷ ἀντικειμένων συναισθημάτων, ὁ πρὸς τὰς γυναῖκας σεβασμὸς εἶνε λίαν ἀξιοπαρατήρητος ἐν ταῖς σκαιαῖς ταύταις χώραις, ἐν αἷς βεβαίως ἠθέλε τις πιστεῦσαι ὅτι ὁ ἔρω, λεπτὸν ἀνθύλλιον, οὐδαμοῦ δύναται νὰ εὔρη τὴν δεομένην ἐλαφρὰν γῆν ὅπως ἀναφύεται, καὶ τὴν πυκνὴν σκιάν ὅπως εὐσομον ἀναθάλλῃ. Ὁ πρὸς τὰς γυναῖκας σεβασμὸς ἐμπνεόμενος ὑπὸ συναισθήματος γενναίας αὐταπαρνήσεως ὑπερβαίνει τὴν λεπτότητα τῆς ἰδανικότητος, ἣν οἱ ῥωμαντικοὶ πολλάκις ἀνύψωσαν εἰς τὸ κατακόρυφον· καθόσον ἐάν οὗτοι ἐξ ἐσχάτης ἀδυναμίας ἐξαντλούμενοι δὲν ἐτύλησαν νὰ ἐνοχλήσωσι τὴν γυναῖκα, ἐκείνοι τούναντίον μεγαλυνομένοι ὑπ' ἀκαταβλήτου δυνάμεως προσπαθοῦσιν ὅπως προφυλάξωσιν αὐτὴν καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης ὑποψίας.

(Ἀκολουθεῖ).

ΡΕΜΒΩΔΙΑ

Προσφιλὴς λαμπρὰ Σελήνη
Πῆς μου μ' ἀγαπᾷ ἐκείνη
Ὡς ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ;

Σὺ γνωρίζεις, πόσον κλαίω
Πόσον πάσχω, πόσον καίω
Δι' αὐτὴν, πλὴν σιωπῶ.

Ὅπως σὺ, μονήρης τρέχω
Καὶ τὴν γῆν μὲ δάκρυ βρέχω
Καὶ θρηγῶ νυχθημερόν.

Πλὴν τὸ χεῖλός μου δὲν λέγει
Ποῖον αἰσθημα μὲ φλέγει
Ὡς κρατῆρ τόσοσιν καιρόν.

ὦ! ποτὲ οὐδὲν θὰ εἶπω
Καὶ ἄς μὲ μαράνη ἢ λύπη
Θὰ τὴν ἀγαπῶ σιγῶν.